

Identifying Barriers to Financial Capital Attraction in Establishing Rural Micro-Enterprises for Economic Diversification (Case Study: Villages of Marivan County)

Saadi Mohammadi¹, Zhian Daneshvar²

1. Corresponding Author, Associate professor, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: saadi@pnu.ac.ir
2. Department of Geography and Rura Planning, Faculty of Low and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: zh.danshvar@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 21 November 2024

Revised: 27 August 2025

Accepted: 2 September 2025

Published: 15 March 15

Keywords:

Micro-enterprises,
Capital Attraction and
Investment,
Rural Economy and Kurdistan
Province,
Rural areas,
Marivan County.

This applied research aims to identify the key barriers to investment in the diverse capacities of rural areas in Marivan County and to contribute to the diversification of the local economy through capital attraction. Conducted in 2024 using a descriptive-analytical approach, the study collected data through documentary methods in the theoretical section and survey methods—including semi-structured interviews and questionnaires—in the empirical section. Initially, qualitative interviews were conducted to explore the challenges hindering investment and the establishment of small-scale businesses in the region. The identified barriers were then quantified and validated through a questionnaire distributed among 100 purposively selected individuals, including local experts, specialists, government officials, and small business owners in the rural areas of Marivan. Data analysis was carried out using factor analysis, spatial statistical tools, path analysis, and grounded theory techniques. The findings revealed three primary barriers: weaknesses in policy-making, planning, and security management (factor loading = 15.8; variance explained = 28.8%); inadequate legal frameworks, lack of supportive mechanisms, and limited financial capital (eigenvalue = 14.3; variance explained = 26%); and deficiencies in social and human capital (eigenvalue = 8.6; variance explained = 15.6%). Among these, poor policy-making, planning, and security management had the greatest impact on the effectiveness of investment initiatives. Furthermore, the rural districts of Sarshiv, Kowasi, and Golchidar were identified as areas with the highest investment risk. Based on these results, the political recommendation is that national and regional policymakers should prioritize enhancing security management, revising rural development strategies, and reforming supportive legal frameworks to create a more favorable environment for investment and small-scale enterprise development. This approach can play a crucial role in reducing investment risks, strengthening investor confidence, and ultimately contributing to the economic diversification of rural areas in Marivan County.

Cite this article: Mohammadi, S., & Danshvar, Z. (2026). Identifying Barriers to Financial Capital Attraction in Establishing Rural Micro-Enterprises for Economic Diversification (case study: Villages of Marivan County). *Journal of Geography and Planning*, 30(95), 192-222. <http://doi.org/10.22034/gp.2025.64453.3328>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2025.64453.3328>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

Micro and small enterprises play a pivotal role in the global economy, acting as key drivers of economic growth, employment, and innovation. According to the International Labour Organization, these enterprises account for approximately 70% of employment and over 50% of the world's GDP. In Iran, more than 90% of economic units are classified as micro and small businesses, making substantial contributions to employment and national production. In rural areas, such enterprises are essential to sustaining community vitality and ensuring livelihoods. Despite their importance, the development of rural micro-enterprises faces major challenges, particularly the lack of capital and difficulty in attracting investment. Structural, institutional, managerial, and cultural obstacles have hindered investment flows, while inefficiencies in public governance have further discouraged potential investors. In Iran's border regions, these issues are more acute, manifesting in high unemployment, poverty, and rural out-migration.

Kurdistan Province, and specifically the border county of Marivan, typifies this situation. Although the area possesses considerable potential in agriculture, tourism, and small industries, it continues to suffer from economic hardship and unemployment. Proximity to the Kurdistan Region of Iraq presents a strategic opportunity for regional development, yet weak policy-making and ineffective management have left this potential largely untapped.

This study aims to identify the key barriers to attracting investment in rural micro-enterprises in Marivan County and to explore spatial differences in the feasibility of investment success across the county's rural districts.

Materials and Methods

This applied, descriptive-analytical study employed a mixed-methods approach. Data were collected through both documentary review and fieldwork. In the qualitative phase, semi-structured interviews were conducted and analyzed using grounded theory. Participants included local officials, business owners, academics, and informed locals selected via purposive and snowball sampling. A total of 18 interviews were conducted until theoretical saturation was achieved. Findings were then validated quantitatively using a Likert-scale questionnaire distributed to 100 respondents.

Content validity was ensured through expert review, and reliability was confirmed via a pilot test (Cronbach's $\alpha = 0.78$). Quantitative data were analyzed using exploratory factor analysis, path analysis, and spatial statistical tools. The study area includes Marivan County in western Kurdistan Province, bordering Iraq.

Results

Exploratory factor analysis identified 56 indicators grouped into three main factors, explaining 70.6% of total variance.

- **The first factor**, "Weak Policy-Making, Planning, and Security Management," was the most significant barrier (Eigenvalue = 15.8). It encompasses ineffective border governance, security-related restrictions, and threat-based policies, all of which have created psychological insecurity among investors and restricted capital inflow.
- **The second factor**, "Weak Legal Support and Lack of Financial Capital," (Eigenvalue = 14.3) includes fragmented legal frameworks, lack of inter-agency coordination, absence of local microfinance mechanisms, and overall financial scarcity. Economic instability and the closure of cross-border markets have exacerbated these challenges.
- **The third factor**, "Weak Social and Human Capital," (Eigenvalue = 8.6) refers to issues such as dependence on government, low entrepreneurial skills, weak cooperatives, and the prevalence of brokerage cultures. These hinder local participation, reduce investor confidence, and limit sustainable development.

Path analysis revealed that the first factor has the strongest total effect ($\beta = 0.492$), both directly and indirectly intensifying the other barriers. Moreover, financial and legal weaknesses directly impact social and human capital, underscoring the systemic nature of investment obstacles.

Spatial analysis confirmed significant geographic disparities. Rural districts closer to the county center and national borders—benefiting from better infrastructure and government services—had higher investment success rates. In contrast, more remote districts with poor access and high out-migration exhibited greater investment

risks and lower outcomes. Proximity to the Iraq border and urban centers emerged as key determinants of investment attractiveness.

Conclusion

This research identified the most critical barriers to attracting investment in rural micro-enterprises in Marivan County. It revealed that the local business environment suffers from poor governance, ineffective planning, inadequate security management, insufficient legal and financial support, and fragile social and human capital.

Despite the region's potential economic capacities—especially in terms of trade relations with the Kurdistan Region of Iraq—the lack of opportunity-oriented planning and management has hindered the optimal utilization of these opportunities. Weak policy-making and security governance have had the greatest impact on the success or failure of investments, while also indirectly intensifying other existing obstacles. Undoubtedly, inadequate supportive regulations and a shortage of financial capital have weakened human and social capital, leading to rural communities' dependency on governmental actions. When such governmental interventions are ineffective, they result in further challenges in social and skill-based domains.

The findings also indicate that rural districts located near the border and county center, due to better access to government services and infrastructure, have been more successful in attracting investment, whereas remote districts face greater difficulties. This highlights the importance of decentralization, infrastructure enhancement, and improved service delivery in peripheral areas. Therefore, in order to improve the rural business environment and attract effective investment, significant reforms in policy-making and planning, improved security management, stronger legal and institutional support, and the development of human and social capital—as well as optimal utilization of border capacities—are essential. Special attention to spatial disparities and decentralization of services are also key measures for successful investment and economic diversification in the region.

Keywords: Micro-enterprises, Capital Attraction and Investment, Rural Economy and Kurdistan Province, Rural areas, Marivan County.

شناسایی موانع جذب سرمایه‌های مالی در ایجاد کسب و کارهای خرد روستایی به منظور تنوع بخشی به اقتصاد روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان مریوان)

سعدی محمدی^۱، ژیان دانشور^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: saadi@pnu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: zh.danshvar@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

پژوهش کاربردی حاضر با هدف شناسایی موانع مؤثر بر سرمایه‌گذاری در توانمندی‌های متنوع روستاهای شهرستان مریوان و تلاش در جهت تنوع‌بخشی به اقتصاد این مناطق از طریق جذب سرمایه انجام گرفته است. این مطالعه در سال ۱۴۰۳ و با رویکرد توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته است. داده‌های مورد نیاز در بخش نظری به روش اسنادی و در بخش میدانی از طریق پیمایش، مبتنی بر مصاحبه و توزیع پرسش‌نامه گردآوری شده‌اند. بر این مبنای ابتدا با انجام مصاحبه‌هایی نیمه‌ساختارمند، موانع و مشکلات پیش‌روی جذب سرمایه‌ها در راستای تنوع‌بخشی و راه‌اندازی کسب و کارها در منطقه شناسایی و سپس، با توزیع پرسشنامه، جهت کمی‌سازی و تکمیل این یافته‌ها در میان ۱۰۰ نفر از آگاهان و متخصصان، مدیران و مسئولین و صاحبان کسب و کارهای خرد در منطقه مورد مطالعه (روستاهای شهرستان مریوان) که به روش هدفمند انتخاب شدند، موانع شناسایی شده به تایید رسیدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون تحلیل عاملی، ابزارهای آمار فضایی، تحلیل مسیر و تکنیک تئوری بنیادی انجام گرفته است، در نهایت؛ نتایج نشان داد که سه عامل اصلی ضعف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی با بار عاملی برابر ۱۵/۸ و تبیین ۲۸/۸ درصد واریانس‌ها؛ ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی با مقدار ویژه برابر ۱۴/۳ و تبیین ۲۶ درصد واریانس‌ها؛ و ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و انسانی با مقدار ویژه برابر ۸/۶ و تبیین ۱۵/۶ درصد واریانس‌ها، مهمترین موانع و چالش‌های پیش‌روی جذب سرمایه و ورود سرمایه‌گذاران جهت راه‌اندازی کسب و کارهای خرد و تنوع بخشی به اقتصاد منطقه می‌باشند. همچنین، مانع ضعف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی، بیشترین تاثیر را در نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری‌ها در منطقه دارا بوده و در بین دهستانهای شهرستان مریوان، دهستانهای سرشیو، کوماسی و گلچیدر دارای بیشترین ریسک سرمایه‌گذاری هستند. با توجه به نتایج این پژوهش، توصیه سیاسی این است که سیاست‌گذاران و مدیران ارشد ملی و منطقه‌ای، با اولویت قرار دادن ارتقای مدیریت امنیتی، بازنگری در سیاست‌گذاری‌های توسعه روستایی و اصلاح قوانین حمایتی، زمینه را برای جذب سرمایه و راه‌اندازی کسب‌وکارهای خرد در روستاهای شهرستان مریوان فراهم نمایند. اتخاذ چنین رویکردی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش ریسک سرمایه‌گذاری، افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و در نهایت، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی منطقه ایفا کند.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۲۴

کلیدواژه‌ها:

کسب و کارهای خرد،

جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری،

اقتصاد روستایی و استان کردستان

نواحی روستایی،

شهرستان مریوان.

استناد: محمدی، سعدی و دانشور، ژیان (۱۴۰۵). شناسایی موانع جذب سرمایه‌های مالی در ایجاد کسب و کارهای خرد روستایی به منظور تنوع بخشی به اقتصاد

روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان مریوان). *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۳۰ (۹۵)، ۱۹۲-۲۲۲.

<http://doi.org/10.22034/gp.2025.64453.3328>

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

رویکرد معیشت پایدار یکی از رویکردهای توسعه روستایی است که با تجربه اندوزی از رویکردهای قبلی شکل گرفت. این رویکرد که از رویکردهای جدید توسعه پایدار روستایی است برای کاهش فقر و توسعه روستاها مورد توجه قرار گرفته است (رحیمی و کرمی دهکردی، ۱۳۹۹:۱۷۹) و تمرکز اصلی آن بر روی کاهش فقر روستاییان است. این رویکرد که در قلب آن تمرکز بر روی مردم ضعیف قرار دارد؛ معیشت پایدار است. رویکردی که برای درک و حل مشکلات معیشتی روستاییان فقیر با توجه به تسلط دید پایین به بالا، رویکردی موفقیت آمیز در حل مسئله فقر روستاییان است (کارنی، ۲۰۱۲:۲). رویکرد معیشتی از دهه ۱۹۹۰ میلادی آغاز و بیشتر با کارهای رابرت چمبرز شناخته می‌شود (توکلی و همکاران، ۱۳۹۵:۶۵). این رویکرد شناخت در این رویکرد، همانطور که چمبرز (۲۰۱۲) نظریه پرداز اصلی آن بیان می‌دارد، توانمندسازی روستاییان فقیر به منظور تقویت دارایی‌هایشان تا جایی ادامه می‌یابد که سطح زندگی آنها بالاتر از خط فقر و تا شرایط ایده‌آل قرار می‌گیرد (فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۱۰۶) چرا که تنها در این صورت است که روستاییان می‌توانند در برابر شوک‌ها و فشارهای داخلی و خارجی مقاومت کرده و انعطاف‌پذیر باشند (مورس، ۲۰۱۳:۲۱). در این ارتباط در رویکرد معیشت پایدار، بر متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی روستاها بسیار تاکید می‌شود (چاندیما، ۲۰۱۰:۲؛ وزارت توسعه بین‌المللی بریتانیا، ۲۰۰۸:۲). تنوع بخشیدن به معیشت روستاییان به عنوان فرآیندی تعریف شده است که خانوار روستایی دارای گزینه‌های مختلفی از فعالیت‌های اقتصادی و درآمدی، جهت بهبود کیفیت زندگی هستند متنوع بودن فعالیت‌های اقتصادی روستا با رفع مانع اصلی توسعه روستایی یعنی فقر، منجر به پایداری نظام روستایی می‌شود چرا که انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری بیشتری روستاییان را در مواجهه با روندهای ناگهانی و فشارهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی به همراه دارد (رستمی، ۱۳۹۶:۳). به طور کلی تنوع بخشیدن به اقتصاد روستایی، زمینه‌ها و امکان‌های بیشتری را جهت تغییر شرایط ناپایدار و در حال زوال با شرایط پایدار و افزایش فرصت‌ها فراهم می‌آورد (الیس، ۱۹۹۹:۴). تنوع بخشیدن به اقتصاد روستاها در واقع حرکت در مسیر رویکرد توسعه انسانی است؛ چرا که به افزایش تاب‌آوری و آزادی قدرت انتخاب روستاییان ختم می‌گردد (مورس، ۲۰۱۳:۲۴). دلیل اصلی اینکه وضعیت معیشتی روستاییان در سطح نازلی است، عدم توانایی آنها در دفاع و حفظ دارایی‌هایشان در برابر بحران‌ها است و این امر مستلزم تدارک و ایجاد منابع جدید امرار معاش است (لاکس و کروگ، ۲۰۱۳:۶). از آنجایی که اکثر مناطق روستایی در کشورهای در حال توسعه با چالش‌های اقتصادی مواجه هستند، حمایت مالی از کسب و کارهای خرد و کوچک می‌تواند به کاهش این وضعیت کمک کند. برای منتج به رشد و توسعه منطقه‌ای، این امر باید با توزیع سازمان یافته و عادلانه حمایت‌ها همراه باشد (حاجیلو، ۲۰۲۲:۳۹۷).

کسب و کارهای خرد و متوسط، نقش حیاتی در اقتصادهای جهانی ایفا می‌کنند و به‌عنوان موتور محرکه رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی و نوآوری شناخته می‌شوند. بر اساس گزارش سازمان بین‌المللی کار، حدود ۷۰ درصد از اشتغال جهانی و بیش از ۵۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی را تشکیل می‌دهند (سازمان بین‌المللی کار، ۲۰۲۳:۱۲). در اتحادیه اروپا، این نگاه‌ها بیش از ۶۰ درصد از اشتغال و ۵۰ درصد از تولید ناخالص داخلی^۹ را به خود اختصاص داده‌اند (کمیسیون اروپا، ۲۰۲۳:۸). در ایران نیز

^۱ Carney

^۲ Morse

^۳ Chandima

^۴ DFID

^۵ Ellis

^۶ Lax & Krug

^۷ Hajilo

^۸ ILO

^۹ GDP

^{۱۰} European Commission

کسب و کارهای خرد و متوسط بیش از ۹۰ درصد از بنگاه‌های اقتصادی را تشکیل می‌دهند و بر اساس آمارهای اخیر، بیش از ۵۰ درصد از اشتغال و ۴۰ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را ایجاد کرده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۲: ۱۵). کسب و کارهای کوچک به طرق مختلف به جوامع اطراف وابسته هستند و بر آن تأثیر می‌گذارند. این امر به ویژه در مناطق روستایی که مشاغل کوچک نقش مهمی در افزایش سرزندگی و پایداری جوامع ایفا می‌کنند، صادق است. پویایی در هم تنیده بین مشاغل کوچک روستایی و جوامع بدون شک به نفع ساکنان محلی است (سواتاری، لاهدسمکی و کورکی، ۲۰۲۳: ۱). با توجه به ضعف‌های ساختاری متعددی که در محیط‌های روستایی وجود دارد؛ توسعه و افزایش کسب و کارهای خرد می‌توانند به عنوان یکی از موثرترین راهکارهای جهت تنوع بخشی به اقتصاد روستاها و در نتیجه تامین معیشت پایدار آنها باشد. کسب و کارهای کوچک می‌توانند نقش به‌سزایی در نشاط جوامع روستایی داشته باشند و علاوه بر ایجاد اشتغال و ارائه خدمات/محصول، نقش مهمی در افزایش سرزندگی جوامع و شکوفایی ساکنان خود از طریق مشارکت‌های غیرنقدی ایفا می‌کنند (همان: ۲). همچنین موجب کاهش نشت اقتصادی محلی به مناطق دیگر می‌شود و افراد محلی خودشان در منطقه خودشان کار می‌کنند و از نظر استخدامی خودکفایی به وجود آمده و رشد اقتصادی محلی پایدار تسهیل می‌شود. به این ترتیب، نیروی بالقوه‌ای برای ترویج کسب و کارهایی که فرصت‌های اشتغال محلی یا بومی خلق می‌کنند، به وجود می‌آید. کسب و کارهای کوچک و به ویژه خانگی در روستاها نقطه شروع مناسبی برای جوانان است، زیرا راه‌اندازی آن در مقایسه با دیگر انواع کسب و کار ساده و آسان می‌باشد (سعدی و حیدری، ۱۳۹۲: ۸۹).

در این میان، تحقق این اهداف و اثرات مطلوب تنوع بخشی به اقتصاد روستاها بواسطه ایجاد کسب و کارهای خرد، نیازمند بستری است که از مهمترین آنها جذب سرمایه و سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در پتانسیل‌ها و توانمندی‌های نواحی روستایی می‌باشد. سرمایه، متغیری بسیار کلیدی در هر اقتصادی است به طوری که بدون وجود سرمایه، امکان رشد اقتصادی برای کشور وجود ندارد (رنجبر و رستمی، ۱۳۹۴: ۲۵). دستیابی به توسعه پایدار، نیازمند سرمایه‌گذاری برای بهره‌جویی از مزیت‌های نسبی و توانایی‌های بالقوه اقتصادی است (کاظمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۷). سرمایه‌گذاری، از جمله شرایط لازم برای افزایش تولید و رشد اقتصادی است. در بسیاری از مواقع، عامل عدم توسعه نیافتگی در نواحی روستایی در کنار کمبود سرمایه، موانعی است که از ایجاد فعالیت‌ها مولد اقتصادی و کاراً بواسطه جذب سرمایه‌ها جلوگیری بعمل می‌آورند. این موانع می‌توانند موانع سیاسی، نهادی و مدیریتی، امنیتی، فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی باشند (میرباقری و سلاحورزی، ۱۳۹۵: ۱۰۴). باید اذعان نمود که با وجود اهمیت و جایگاه سرمایه‌گذاری و محیط سرمایه‌گذاری، اما همچنان، عواملی در کشور، موجب ایجاد ناامنی و عدم جذب مطلوب آن شده‌اند. برخی از این عوامل، بنیادی و ریشه در فرهنگ یا ساختار سیاسی کشور دارند و برخی دیگر به رویکرد اقتصادی دولت‌ها، عوامل برون مرزی و عملکرد کارگزاران اقتصادی مربوط می‌شوند. عملکرد نامناسب نهاد‌های دولتی، نظیر بوروکراسی گسترده، رفتارهای تبعیض آمیز، برخوردهای سلیقه‌ای، بی‌ثباتی قوانین، عدم هماهنگی نهادها در اجرای سیاست‌ها و عملکرد نهاد‌های انتفاعی دولتی نیز، می‌تواند موجب افزایش عدم اطمینان در سرمایه‌گذاری و افزایش هزینه‌های جانبی تولید شود و عملکرد طبیعی سرمایه‌گذاری را تحت تأثیر خود قرار دهد (خلیلی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴). گرچه پیشینه سیاست‌های متنوع‌سازی اقتصاد روستایی با هدف ایجاد کسب و کارهای خرد روستایی به لحاظ اسنادی به برنامه ششم قبل از انقلاب بر می‌گردد (رستمی، ۱۳۹۷: ۲۷) اما هنوز هم نواحی روستایی کشور به مسیر صحیحی در زمینه متنوع‌سازی اقتصادی هدایت نشده‌اند و این سیاست، نتوانسته است در مرحله عمل به عنوان راه‌حلی کلیدی در زمینه تامین معیشت روستاییان عمل کرده و هنوز هم، مشکلات و نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی در بین نواحی روستایی و شهری که عمده‌ترین آن فقر و بیکاری در نواحی روستایی کشور می‌باشد، به قوت خود باقی است چرا که تامین سرمایه از یک سو و از سوی دیگر، موانع موجود بر سر راه موفقیت سرمایه‌گذاری‌ها موجب شده‌اند تا نواحی روستایی نتوانند جاذب و نگهدارنده سرمایه‌های بخش خصوصی شوند. در این میان، استان کردستان یکی از استان‌های مرزی کشور است که به دلیل در حاشیه قرارگرفتن در برنامه‌ریزی تمرکزگرای

کشور، دارای نرخ بالای بیکاری می‌باشد، بگونه‌ای که این استان با دارا بودن نرخ بیکاری ۱۶/۰۳، حدود ۲/۰۸ کل بیکاران کشور را در خود دارد و این نرخ ۱۶/۳ درصدی، حدود ۳/۰۷ درصدی از نرخ بیکاری کشور بیشتر است که در مقایسه با بقیه استان‌های کشور از نظر شمار بیکاران، استان کردستان بعد از کرمانشاه و چهارمحال و بختیاری رتبه سوم کشور را دارد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی، ۱۴۰۲). در فاصله سال‌های ۹۰ تا ۹۵ نیز، حدود ۷۰ هزار نفر به جمعیت فعال استان اضافه شده اما ۵۴ هزار شغل ایجاد شده و هر چند دو برابر پنج ساله ۸۵ تا ۹۰ اشتغال‌زایی در استان صورت گرفته اما به دلیل بالا رفتن جمعیت فعال علی‌الخصوص در میان زنان، این میزان از اشتغال در جامعه محسوس نیست. از ۹۲ هزار نفر جمعیت بیکار استان، حدود ۲۱ درصد در روستاها و ۷۹ درصد در شهرها زندگی می‌کنند و نرخ بیکاری در جامعه شهری ۱۸ و شش دهم درصد و در جامعه روستایی ۱۱ و دو دهم درصد است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۹۷). در این بین، بیشترین میزان بیکاری در نواحی روستایی مرزی استان دیده می‌شود. شهرستان مرزی میوان دارای ۲۱ درصد روستائین از کل جمعیت این شهرستان می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰:۵۱). این در حالی است که مطابق با پژوهش آب پیکر (۱۳۹۸)؛ چهره فقر کاملاً بر نواحی روستایی این شهرستان مرزی استان (که نقش مهمی در تامین امنیت پایدار استان و کشور خواهند داشت)، مشاهده می‌گردد و در هر دوره آماری از تعداد روستائینان کاسته می‌شود. از سویی دیگر نیز، بسیاری از نیروهای فعال روستایی شهرستان نیز، مجبور هستند که جهت اشتغال و کسب درآمد به شهر میوان یا شهرهای بزرگتر و مشاغل سخت (کولبری و قاچاق) بپردازند. این در حالی است که این منطقه روستایی مرزی، دارای پتانسیل‌های زیادی در عرصه‌های کشاورزی، گردشگری و خدمات و تولیدهای خرد صنعتی می‌باشد و به دلیل موقعیت استراتژیک و قرارگرفتن در همسایگی اقلیم کردستان عراق که بازار مصرف بزرگی برای محصولات کشور است، می‌توان زمینه‌های تنوع‌بخشی به اقتصاد این روستاهای محروم و منزوی که تنها به کشاورزی سنتی کم‌درآمد متکی هستند و به همین سبب آسیب‌پذیری زیادی به لحاظ معیشتی و سطح نازل زندگی را تجربه می‌کنند از طریق ایجاد و حمایت از کسب و کارهای کوچک، فراهم آورد. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل می‌باشد:

۱. مهمترین چالش‌ها و مشکلات پیش‌روی جذب سرمایه‌های مالی و ورود سرمایه‌گذاران به کسب‌وکارهای روستاهای منطقه در راستای تنوع بخشی اقتصادی، کدامند؟
۲. موثرترین مانع پیش‌روی موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌ها در راستای تنوع‌بخشی اقتصادی در منطقه کدامند؟
۳. از لحاظ فضایی، آیا تفاوت معنی‌داری میان امکان موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری‌ها در دهستانهای منطقه مورد مطالعه وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

چارچوب نظری

کسب و کارهای خرد^۱

در دو دهه گذشته و با مطرح شدن رویکرد معیشتی پایدار، حل مسئله فقر، مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاستگذاران توسعه قرار گرفته است. در راستای دستیابی به این امر، راهبردی که بسیار مورد استقبال قرار گرفته است، توسعه کسب و کارهای کوچک می‌باشد. عوامل متعددی در گرایش و توجه به کسب و کارهای کوچک اثرگذار بوده‌اند، که می‌توان از عوامل زیر نام برد: ۱. پیشرفت‌های تکنولوژیکی که به شرکت‌ها و کسب‌وکارهای کوچک نیز، اجازه فعالیت و رقابت داد. ۲. کارآ و توانمند شدن کسب و کارهای کوچک در عرصه اقتصادی به دلیل توانایی بیشتر آنها به انعطاف‌پذیری و پاسخگویی به تغییرات مستمر و مداوم بازارها در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی ۳. پیاده‌سازی سیاست‌های دولتی به منظور تشویق به فعالیت‌های کارآفرینی و

کسب و کارهای خرد ناشی از آن. و ۴. افزایش نرخ بیکاری و عدم امنیت شغلی افراد در شرکت‌ها بزرگ مقیاس که با مواجهه با بحران‌های اقتصادی کارگران را اخراج می‌کردند این عوامل موجب شد بسیاری از افراد به دنبال فعالیت‌های کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک ناشی از آن و راه‌اندازی کسب‌وکارهای پایدار، بروند (گاترمن، ۲۰۱۵:۱).

کارآفرینی به دلیل مزایای فراوان کسب‌وکارهای کوچک حاصل از آن در پویایی اقتصادی و ایجاد محیط قابل زیست از سوی برنامه‌ریزان اقتصادی پذیرفته شده‌است و از سوی مردم نیز به دلیل پیامدهای مثبت اقتصادی، اجتماعی و روانی بیشتر نسبت به شرکت آنها در کسب‌وکارهای بزرگ و رسمی مورد استقبال فراوانی قرار گرفته‌است (موکایا، ۲۰۱۲:۱۳۰). کسب و کارهای کوچک حاصل از کارآفرینی در کشورهای توسعه‌یافته در حصول ۵۰ درصد از درآمد ناخالص داخلی آنها تاثیرگذار می‌باشد. این در حالیست که در فاصله سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۸ در کشورهای عضو OECD از لحاظ اشتغالزایی نیز، کسب‌وکارهای کوچک کارآفرینانه با نرخ ۱/۹ درصد موجب افزایش نرخ اشتغال شده‌اند و در مقابل کسب‌وکارهای عمده با نرخ ۰٫۸ درصد سال به افزایش اشتغال منجر شده‌اند (اودونایو، ۲۰۱۲:۳۲). در بازه زمانی جدیدتر (۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳)، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در کشورهای در حال توسعه نیز با نرخ رشد سالانه ۲٫۵ درصد در اشتغال‌زایی مشارکت داشته‌اند (بانک جهانی، ۲۰۲۳:۱۸).

توسعه کسب و کارهای کوچک روستایی به راهکاری نوین در راستای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی روستاییان و ابزاری مهم در رسیدن به توسعه پایدار روستایی تبدیل شده‌است (نصرالهی، ۱۳۹۳: ۳۲۰). توسعه کسب‌وکارهای کوچک در نواحی روستایی وسیله‌ای مهم در جهت اتصال نواحی روستایی به بازارهای ملی و بین‌المللی و همچنین افزایش اعتماد به نفس و مهارت ساکنین در توان رقابت در بازار داخلی است که این امر نیز، زمینه‌ساز مهار مهاجرت‌های روستایی و تثبیت جمعیت روستایی می‌گردد (دینیس، ۲۰۱۱:۱۴). رونق کسب‌وکارهای کوچک روستاییان مطابق با رویکرد معیشت پایدار، موجب انباشت و افزایش سرمایه‌ها گردیده و بدین ترتیب، موجب حفظ و تقویت سرمایه‌های معیشتی مردم محلی می‌گردد. در پارادایم توسعه پایدار که مبتنی بر توسعه مشارکتی می‌باشد جهت تحقق اصل تعادل در ابعاد اصلی توسعه (اقتصادی، اجتماعی و محیطی) بر به رسمیت شناختن و تقویت نقش مردم محلی در روند توسعه تاکید شده است (همان: ۹). ایجاد کسب‌وکارهای کوچک روشی امیدوارکننده برای توسعه روستایی و ابزاری برای بهبود وضعیت کیفیت زندگی ساکنین خواهد بود. توسعه کسب و کارهای کوچک، موجب افزایش افراد خوداتکا و توسعه درونزا در نواحی روستایی می‌گردد (جوردانا و لورنا، ۲۰۱۵:۱). کسب و کارهای خرد، تاثیرات مهمی نه تنها در اقتصاد بلکه در عرصه اجتماعی نیز داشته و آغازگر تغییرات اجتماعی مهمی می‌باشند، همانند رفع فقر، تبعیض‌های جنسیتی در اشتغال و فعالیت و ارتقای فرهنگ کار و تلاش (برخاتوف و همکاران، ۲۰۱۶:۲۹). در دسترسی بودن و میزان بهره‌ی پایین وام‌های بانکی برای صاحبان کسب و کارهای خرد، بسیار ضروری و حساس می‌باشد؛ چرا که در بیشتر مواقع، این افراد چاره دیگری جز استفاده از منابع مالی بانکی جهت تامین سرمایه‌های مورد نیاز خود ندارند (سسکی لاختی، ۲۰۱۶:۱).

کسب و کارهای کوچک، می‌توانند علاوه بر ایجاد اشتغال در فرآیند توسعه ظرفیت‌سازی نموده و امکان ورود به بازارهای جهانی را نیز پیدا کنند. اینگونه کسب و کارها توانایی پاسخگویی شتابان به تغییر بازار و نیازهای مشتری را دارند و به آسانی می‌توانند خود را با شرایط جدید هماهنگ کنند. در واقع، آنها رفتاری پویا در رویارویی با شرایط متغیر محیطی دارند. می‌توان گفت که مشاغل خرد، تقاضا محور بوده و خود را با نیازهای مخاطب هماهنگ می‌کنند. علاوه بر سازگاری با شرایط خارجی

۱ Gutterman

۲ Mokaya

۳ Odunayo

۴ World Bank

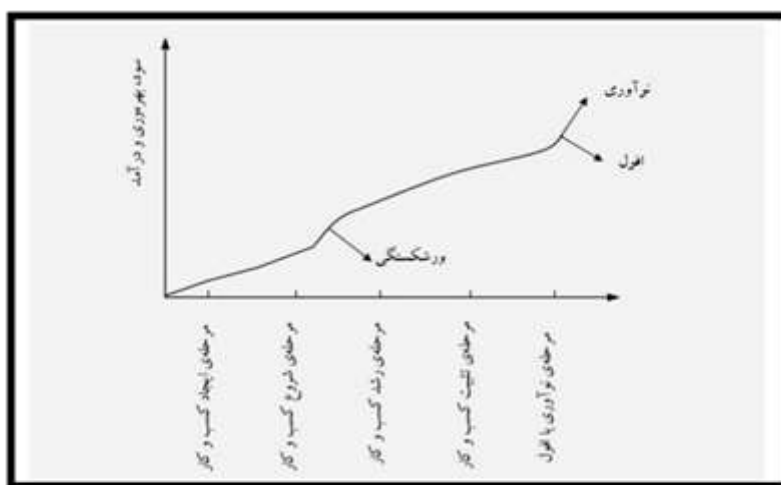
۵ Dinis

۶ Jurdana and Lorena

۷ Barkhatov et all

۸ Sääskilähti

متناسب با شرایط مخاطب، این کسب و کارها می‌توانند روش‌ها و سازوکارهای تولید، بازاریابی و فعالیت‌های خود را با شتاب تغییر دهند. در حالی که صنایع بزرگ، برای تغییر روش‌ها و مدیریت، نیازمند سرمایه‌گذاری فراوان در محدوده زمانی به نسب طولانی‌تری هستند. بسیاری از این مشاغل خرد، توسط کارآفرینان مدیریت می‌شوند. کسب و کارهای کوچک، موجب کاهش نشت اقتصاد محلی به مناطق دیگر می‌شوند و افراد محلی خودشان در منطقه خودشان کار می‌کنند و از نظر استخدامی، خودکفایی به وجود می‌آید و رشد اقتصادی محلی پایدار، تسهیل می‌گردد. به این ترتیب، نیروی بالقوه‌ای برای ترویج کسب و کارهایی که فرصت اشتغال محلی یا بومی را خلق می‌کنند به وجود می‌آید (صالحی چگنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲). چرخه زندگی کسب و کارهای خرد و متوسط به شرح زیر می‌باشد: ۱. مرحله ایجاد کسب و کار ۲. مرحله شروع کسب و کار ۳. رشد کسب و کار ۴. مرحله تثبیت کسب و کار ۵. نوآوری یا افول (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۷: ۲۱۲-۲۱۰). (شکل ۱)

شکل ۱. مراحل ایجاد و توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط،

منبع: احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۷: ۲۱۳.

به‌طور کلی مسائل و مشکلات مرتبط با کسب و کارهای خرد به دو عرصه کلی مشکلات مالی و غیرمالی تقسیم می‌شوند. در این بین مهمترین مشکلات مرتبط با مسائل مالی که مرتبط با سرمایه این کسب و کارهای است می‌توان به نابرابری و عدم تطابق در منابع مالی در دسترس کسب و کارهای خرد در مقابل شرکت‌های تولیدی بزرگ، عدم وجود یک رویکرد منظم و قابل اتکا در جهت کمک مالی به کسب و کارهای خرد، عدم دسترسی به منابع مالی به ویژه در مناطق دورافتاده به دلیل ضعف اطلاعات و منابع و بهره بالای وام‌های اختصاص یافته در تلفیق با عدم توانایی کسب و کارهای خرد در مدیریت مطلوب مالی اشاره کرد (ابراهیما؛ ۲۰۱۲: ۳۹۱).

توسعه و گسترش کسب و کارهای خرد با مشکلات و معضلات متعددی روبرو است که مهمترین آنها تامین منابع مالی است دسترسی صاحبان کسب و کارهای نوپا و کوچک به منابع مالی موجب می‌شود تا میزان تولید، بهره‌وری و توان تامین معیشت پایدار خانوارهای وابسته افزایش یابد. اهمیت این امر، در نواحی روستایی به دلیل ضعف بنیان‌های مالی روستاییان دو چندان می‌باشد. در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه به دلیل فقر و محرومیت روستاها ناشی از عدم حمایت بخش دولتی و در انزوا قرار داده شدن آنها، ضعف سیستم‌های نظارتی و حمایتی و فقدان صندوق‌ها و منابع مالی مشترک، سبب می‌شوند که بیشتر صاحبان کسب و کارهای نوپا جهت راه‌اندازی و تداوم کسب و کارشان از پس اندازه شخصی و خانوادگی استفاده نمایند که آن هم بسیار محدود و شکننده است (بنکی و اسمعیل؛ ۲۰۱۵: ۲۱-۲۰).

۱ Ibrahima

۲ Banki and Ismail

سرمایه‌گذاری مخاطره‌پذیر و موانع جذب سرمایه‌ها و افزایش سرمایه‌گذاری در کسب و کارهای کوچک

توسعه و پیشرفت مناطق محروم در زمینه‌های اقتصادی نیازمند سرمایه‌گذاری است. به عبارت دیگر، رشد و توسعه اقتصادی بدون انباشت سرمایه‌گذاری، امکان‌پذیر نخواهد بود؛ بگونه‌ای که که بیشتر متفکران دلیل توسعه نیافتگی بسیاری از کشورهای را کمبود درآمد، پس‌انداز و در نتیجه سرمایه‌گذاری ناکافی می‌دانند. سرمایه می‌تواند بخش تولید را تحریک بخشد و با افزایش تولید، موجب رشد تجارت، بهبود سطح زندگی مردم و رشد و توسعه اقتصادی شود. فقدان سرمایه یکی از علل اصلی توسعه نیافتگی بسیاری از کشورهای شناخته شده است و علاوه بر آن بیکاری گسترده را به دنبال دارد، موجب عقب ماندگی سطح تولید ملی می‌شود و در مرحله بعد به فقر اقتصادی می‌انجامد (میرباقری و سلاحورزی، ۱۳۹۵: ۱۰۲). موانع جذب سرمایه‌گذاری هر عاملی است که روند تشکیل و توسعه سرمایه‌گذاری در مناطق مختلف را تحت تاثیر منفی قرار می‌دهد. اقدام سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در گرو پیدایش و وجود بسترهایی است و تا زمانی که این بسترها فراهم نشوند، سرمایه‌گذاری شکل نمی‌گیرد. در بسیاری از موارد علل عقب ماندگی در منطقه‌ای فقدان سرمایه نیست بلکه نبود بسترهای نهادی مناسب برای فعالیت‌های اقتصادی مولد است. برخی از موانع اقتصادی جذب سرمایه‌گذاری عبارتند از:

تغییرات زود هنگام مقررات ارزی، پولی و گمرکی، موانع بانکی، موانع اطلاع رسانی، مساله تقاضا، نرخ تورم (رجایی و خراسانی، ۱۳۹۴: ۱۹۵-۱۹۸). موانع سیاسی، موانع اجتماعی، موانع فرهنگی (میرباقری و سلاحورزی، ۱۳۹۵: ۱۰۶-۱۰۳).

فقدان سیاست‌های تجاری، صنعتی و تکنولوژی صنعت کشور، وجود فرصت‌های کاذب سودآوری، کالاهای خارجی، فرآیندهای صدور مجوزهای سرمایه‌گذاری، اندازه دولت (آشتیانی و پاشویی، ۱۳۹۵: ۲۳۴). امنیت اقتصادی (بحرینی و ملک الساداتی، ۱۳۹۰: ۵۰) و عدم سرمایه‌گذاری.

باید گفت سرمایه‌گذاری به عنوان عامل تولید و رشد اقتصادی در هر جامعه‌ای پذیرفته شده است، نبود سرمایه‌گذاری لازم در بخش‌های اقتصادی و تولیدی، منجر به کندی یا حتی توقف رشد اقتصادی خواهد شد. این مسئله به نوبه خود کاهش رفاه عمومی و افزایش نرخ بیکاری را به دنبال خواهد داشت. این موضوع، اهمیت توجه به مسئله سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد. لیکن بررسی مطالعات انجام شده طی سال‌های گذشته نشان می‌دهد که موانع و علل عمده‌ای وجود دارند که سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولید و صنعتی را کاهش داده است. این امر به نوبه خود سرمایه‌ها را به سمت فعالیت‌های غیرتولیدی و صنعتی سوق داده است. هر چند با اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، حمایت از بخش خصوصی و کاهش تصدی‌گری و خروج دولت از سرمایه‌گذاری‌هایی که بخش خصوصی می‌تواند در آن فعال باشد، رونق بیشتری گرفته است. لیکن موانع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، بالاخص در بخش‌های تولیدی و صنعتی، همچنان به عنوان معضلات اساسی فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری وجود دارد (آشتیانی و پاشویی، ۱۳۹۵: ۲۳۰).

در رابطه با موضوع مورد مطالعه، تحقیقاتی از سوی محققین در سطح خارجی و داخلی انجام گرفته چند نمونه از این پژوهش‌ها عبارتند از:

۱. مطالعات داخلی

حسنی، نبیونی و آقاجانی (۱۳۹۳)، در پژوهش با عنوان بررسی عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد ایران به دنبال تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با اساتید دانشگاه‌ها، صاحب‌نظران اقتصادی، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، مسئولان و کارشناسان دستگاه‌های اجرائی کشور و سرمایه‌گذاران داخلی، عوامل اجتماعی، حقوقی و عوامل اقتصادی را در قالب ۱۰ متغیر، مهمترین عوامل اثرگذار بر جذب سرمایه‌های خارجی در کشور برمی‌شمارند. زراعت کیش و فغفوری (۱۳۹۵)، آسیب شناسی بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs) بخش کشاورزی در استان کردستان را بررسی کردند، نتایج نشان داد که بنگاه‌های کوچک و متوسط استان کردستان با آسیب‌ها و چالش‌های چندی روبه‌رو هستند. نتایج اولویت‌بندی آسیب‌ها و مشکلات بنگاه-

های کوچک و متوسط نشان می‌دهد که هزینه‌های بالای تولید، بیشترین اهمیت و نرخ بهره مناسب اعتبارات تولیدی، کمترین اهمیت را دارند. دهقانی و همکاران (۱۳۹۶) وضعیت فضای کسب و کار در استان کردستان را بررسی کردند و به این نتیجه می‌رسند که از لحاظ بیشترین تأثیر در فضای کسب و کار استان، رتبه اول تورم، رتبه دوم قانون ورشکستگی و رتبه سوم، مرتبط با کیفیت زیرساخت‌های سیستم حمل و نقل می‌باشد. رتبه چهارم نیز، در اختیار نماگر خلاءهای قانونی برای عدم پرداخت مالیات و رتبه پنجم، مربوط به شناور بودن نرخ ارز است و از ۵ نماگر اول از جهت تأثیرگذاری بر فضای کسب و کار استان، ۲ نماگر در حوزه فراملی، ۲ نماگر در حوزه ملی و یک نماگر در حوزه استانی است. ملکی، گلپور و ظریفیان (۱۳۹۶) عوامل بازدارنده توسعه کسب و کارهای خرد در مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان گویجه بئل بخش مرکزی شهرستان اهر)، را بررسی کردند، یافته‌های حاصل از به کارگیری تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد، چهار عامل ضعف ساختارهای اجتماعی و فرهنگی موثر در بروز کارآفرینی روستایی، موانع فنی - حمایتی، موانع تولیدی - بازاریابی جهت فروش محصولات و موانع قانونی - نهادی مهم ترین عوامل بازدارنده توسعه کسب و کارهای خرد در مناطق روستایی بوده و در مجموع ۵۹/۴ درصد واریانس کل موانع توسعه کسب و کار خرد را به خود اختصاص داده اند. امیدی و چارسوقی (۱۳۹۷)، نقش کسب و کارهای کوچک در کاهش فقر خانوارهای روستایی شهرستان مهران را بررسی کردند، نتایج پژوهش نشان داد که پایین بودن هزینه راه‌اندازی کسب و کار، میزان آزادی عمل و استقلال و توانایی عملی صاحبان مشاغل خرد، مهمترین عوامل اثرگذار بر موفقیت کسب و کارهای خرد حاصله در کاهش فقر روستایی در منطقه مورد مطالعه می‌باشند. رستمعلی زاده و حسینی (۱۳۹۸) موانع سرمایه‌گذاری و کسب و کار در مناطق مرزی روستایی ایران را بررسی کردند، نتایج نشان می‌دهد که موانع سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی روستایی کشور، در چهار بخش اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، نهادی و کالبدی و دسترسی قرار دارند. در بخش اقتصادی، «دسترسی به تسهیلات و منابع مالی و اقتصادی»، «خام فروشی و نبود امکانات فرآوری محصولات تولیدی روستایی»، «مشکلات بازاریابی و دسترسی به بازارهای فروش» و «برجسته نبودن مزیت‌های سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی / سیاست‌های تشویقی و حمایتی از تولید در مرز» قرار دارند. در بخش اجتماعی - فرهنگی، «بازدهی پایین و ضعف آموزش و توانمندسازی روستایی» قرار دارد. در بخش نهادی، «مشکلات نهادی و قانونی در خصوص کسب مجوزهای لازم و ناهماهنگی دستگاه‌های محلی و استانی»، «مشکلات مربوط به کمبود زمین و عدم تغییر کاربری اراضی»، «برجسته نبودن مزیت‌های سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی / سیاست‌های تشویقی و حمایتی از تولید» و «بن بست‌های مرزی و مسایل بازارچه‌ها» قرار دارد. در بخش کالبدی و دسترسی، «ضعف در تسهیلات و زیرساخت‌های روستاهای مناطق مرزی به خصوص جاده‌های دسترسی» قرار دارد. شریفی مرجقل و همکاران (۱۴۰۰) موانع نوآوری و اولویت‌بندی آن‌ها در کسب و کارهای خانوادگی کارآفرینان را بررسی کردند، نتایج تحلیل بیانگر آن است که موانع نوآوری به ۶ مقوله شامل: موانع مالی، موانع بازاریابی، موانع مدیریتی، موانع نیروی انسانی، موانع دانشی و موانع محیطی دسته بندی شدند. موانع نیروی انسانی مهم‌ترین نقش را در افزایش یا کاهش بهره‌وری ایفا می‌کند که در پژوهش حاضر به عنوان مهم ترین موانع نوآوری شناخته شدند. نبود کارکنان ماهر و مقاومت کارکنان از مواردی هستند که کارآفرینان به آن اشاره کردند. با توجه به مرحله دوم پژوهش که اولویت بندی موانع نوآوری است، نتایج پژوهش نشان داد که عامل موانع نیروی انسانی بیشترین تأثیر و در دومین مرتبه، موانع محیطی تأثیر بسزایی بر سر راه کارآفرینان در کسب و کارهای خانوادگی ایجاد می‌کند. همچنین موانع بازاریابی، مدیریتی، مالی و دانشی به ترتیب از عوامل اثرگذار بر نوآوری شناسایی شدند. محمدی و همکاران (۱۴۰۴) برنامه‌ریزی استراتژیک جذب سرمایه‌ها و راه‌اندازی کسب و کارهای خرد در نواحی روستایی با هدف تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاها (مطالعه موردی: شهرستان مریوان) را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که الگوی مطلوب، برای جذب سرمایه‌ها در راستای تنوع‌بخشی به اقتصاد منطقه، الگوی محافظه کارانه است و بایستی با رویکردی بازنگرانه، برنامه‌ها، سیاست‌ها و اقدامات انجام گرفته در راستای تغییر وضعیت نامطلوب موجود محیط کسب و کار منطقه مورد مذاقه و تغییر قرار گیرند. همچنین چشم‌انداز آینده فضای کسب و کار منطقه با تنوع‌بخشی اقتصادی بواسطه جذب سرمایه‌ها نشان داد که این منطقه روستایی در دورنمایی ۱۵ ساله متناسب با توانمندی‌ها و پتانسیل‌هایش می‌تواند به عنوان مرکز ممتاز تجارت مرزی، مرکز ممتاز کشاورزی، مرکز ممتاز تولیدی‌های خرد و مرکز ممتاز گردشگری روستایی در سطح استان کردستان و در کنار سایر رقبا (شهرستان‌های دیگر استان)

شناخته شود. بهرامی (۱۳۹۹) اثرات اقتصادی-اجتماعی صنایع روستایی (صنایع دستی و مشاغل خانگی) بر توسعه روستایی مورد: روستاهای شهرستان سنندج را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده که بین توسعه صنایع روستایی و توسعه اقتصادی و اشتغال زایی خانوارهای روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۲. مطالعات خارجی

کاییچکوا و همکاران (۲۰۱۷) نقش کسب و کارهای کوچک و متوسط در توسعه نواحی روستایی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که کسب و کارهای کوچک روستایی، موجب ایجاد محیط رقابتی، استفاده و بهره‌روی بیشتر منابع محلی، افزایش جذابیت روستاها، مزایای مالی برای نهادهای مدیریتی محلی، توسعه زیرساخت و افزایش سرمایه اجتماعی در بین روستاهای کشور جمهوری چک شده‌اند. تویتجر و کوپر^۱ (۲۰۲۲) شبکه‌های محلی و عمودی به عنوان محرک‌های نوآوری و رشد در مشاغل روستایی را بررسی کردند، نتایج نشان داد که شبکه‌های عمودی و شبکه‌های افقی هر دو به شدت با نوآوری و متعاقباً رشد مرتبط هستند. این امر مستلزم یک استراتژی متوازن برای حمایت از کارآفرینان روستایی، ترکیبی از همکاری منطقه‌ای و ادغام در زنجیره‌های ارزش فرمانطقه‌ای است. حاجیلو^۲ (۲۰۲۲) الگوی توزیع فضایی مشاغل خرد و کوچک در مناطق روستایی: مطالعه موردی استان گیلان، شمال ایران را بررسی کرده، نتایج نشان داد که به جز سال ۱۳۹۲، توزیع حمایت‌های مالی در روستاها دارای الگوی خوشه‌ای بوده که نشان می‌دهد این حمایت‌ها قادر به دستیابی به تمامی مناطق روستایی نبوده است. علاوه بر این، تفاوت معنی‌داری بین مناطق در تعداد بنگاه‌های مورد حمایت وجود داشت که از ۲۷ تا ۲۹۰ کسب و کار متغیر بود. در نهایت، یافته‌ها حاکی از آن است که حمایت‌های مالی ارائه‌شده به کسب‌وکارهای خرد و کوچک طی سال‌های فوق‌الذکر هیچ‌گونه ثباتی وجود ندارد، زیرا در مقایسه مناطق مورد مطالعه به صورت سالانه نوسانات متعددی وجود داشته و روند صعودی نداشته است. یافته‌های این مطالعه بر اهمیت توزیع فضایی جامع حمایت‌های مالی برای کسب‌وکارهای خرد و کوچک با تمرکز بر تصمیم‌های قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران در تخصیص بودجه مالی برابر به هر منطقه تأکید می‌کند. پیت^۳ و همکاران (۲۰۲۱) توسعه یک برنامه آموزشی کسب‌وکارهای کوچک برای رشد کسب‌وکارهای روستایی را بررسی کردند، در این مقاله که راجع به توسعه یک برنامه گواهی کسب‌وکار کوچک در روستایی کانزاس توضیح می‌دهد. محققان و متخصصان محلی پیشنهاد می‌کنند که بین مشاغل کوچک روستایی و شهری تفاوت‌هایی وجود دارد و اکثر برنامه‌های آموزشی این تفاوت‌ها را در نظر نمی‌گیرند. پس از تحقیقات اکتشافی، تیم دانشگاه نیازهای خاصی را که مشاغل محلی با آن مواجه هستند شناسایی کردند و برنامه‌ای را برای نیازهای آنها تنظیم کردند. یک ساختار برنامه و مجموعه‌ای از موضوعات، همراه با کارشناسان دانشکده تدوین و اجرا شد. موضوعات بر توسعه یک جهت‌گیری کارآفرینی، و همچنین برخی از اصول کسب‌وکار که برای مشاغل کوچک روستایی حیاتی تلقی می‌شدند، متمرکز بود. هر موضوع به سمت بافت روستایی که در آن کسب‌وکار چهره به چهره ضروری‌تر است، گرایش داشت. یک حلقه بازخورد اجرا شد. بازخورد خاص نشان می‌دهد که رشد کسب و کار رخ داده است و پاسخ دهندگان توسعه را در جهت‌گیری کارآفرینی خود درک می‌کنند. علاوه بر این، زمینه‌های مهارتی خاص مرتبط با مشاغل منحصر به فرد بهبود یافته است که عامل مهمی برای موفقیت کسب و کار روستایی است. مورکوفینا^۳ و همکاران (۲۰۲۱) پیش‌بینی‌کننده‌های تنوع کسب‌وکارهای کوچک را بررسی کردند، این مقاله ویژگی‌های متنوع سازی مشاغل کوچک را مورد بحث قرار می‌دهد، مزایای آن را برای حل مشکل منطقی کردن فعالیت‌ها بیان می‌کنند. تنوع بخشی به شرکت یکی از راه‌های اصلی بقای موفق واحدهای تجاری در واقعیت‌های مدرن رقابت است. فرآیند متنوع سازی فعالیت‌ها بسیار پرهزینه است و برای شرکت‌های کوچک، شکل مرتبطی از تنوع با هدف گسترش دامنه محصولات، امیدوارکننده است. این شکل از تنوع، ریسک کمتری دارد و مستلزم دخالت منابع کمتر یک شرکت کوچک است، در عین حال افزایش اثربخشی فعالیت‌ها را در بازه زمانی نسبتاً کوتاهی فراهم می‌کند.

^۱Tuitjer & Küpper

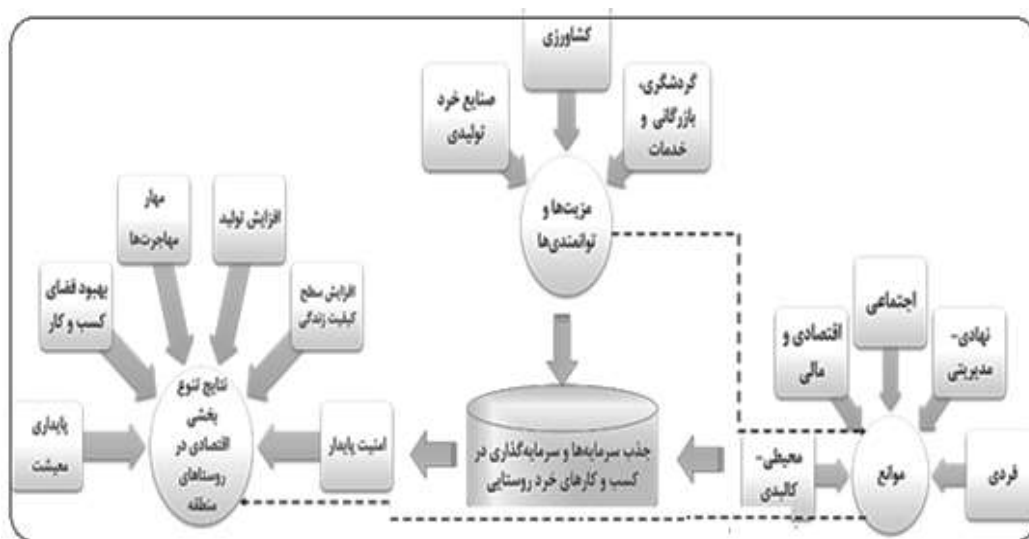
^۲Pett

^۳Morkovina,

نتایج مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که راه اندازی و یا توسعه کسب و کارهای کوچک در روستاها با موانع و مشکل فراوانی روبه‌رو است که برخی از آنها مانند عدم وجود نقدینگی و سرمایه کافی برای شیوع کسب و کار، عدم وجود بازار مناسب برای فروش محصول، اقتصادی بوده و برخی نیز در دسته عوامل اجتماعی- فرهنگی قرار می‌گیرند که عبارتند از: عدم برخورداری از دانش کافی و مناسب جهت شروع کسب و کار، ناتوانی اشاعه تجارب و فرصتها، توانایی تشخیص اشتباهات، ضعف سرمایه اجتماعی و توانایی جذب افراد دیگر به عنوان بخشی از تیم کارآفرینانه. ضعف تجارب مدیریتی، فقدان توانایی سازگاری تغییرات محیطی. برخی نیز مانند فقدان وجود آموزشهای مناسب برای شروع کسب و کار و عدم وجود حمایت کافی از سوی مسئولین امر در دسته موانع حمایتی قرار می‌گیرند. شناسایی این عوامل که ممکن است در جوامع محلی مختلف متفاوت باشد، به برنامه‌ریزان امر کمک می‌کند تا با در نظر گرفتن آنها راهکارهای متفاوتی را برای ایجاد و توسعه کسب و کارهای خرد در مناطق روستایی ارائه دهند (ملکی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲۱). بر اساس داده‌های موسسه بروکینگز (۲۰۲۱)، کسب و کارهای کوچک روستایی با چالش‌های دیگری متفاوت از مشاغل شهری مانند عدم دسترسی به سرمایه، اتصال پهنای باند محدود، و خوشه‌بندی در صناعی مانند خرده‌فروشی، کافه‌ها و رستوران‌ها مواجه هستند. علاوه بر این، بسیاری از مشاغل کوچک با هزینه‌های بالاتر کالاها و خدمات، کمبود کارگران واجد شرایط در دسترس، پهنای باند ضعیف، رقابت از سوی خرده‌فروشان جعبه بزرگ، و کمبود تخصص در بازاریابی رسانه‌های اجتماعی، مواجه هستند (پیت و همکاران، ۲۰۲۱: ۵۰).

از لحاظ جنبه نوآوری، در مقایسه با پژوهش‌های پیشین که عمدتاً به بررسی جداگانه عوامل اقتصادی، اجتماعی یا نهادی موانع سرمایه‌گذاری پرداخته‌اند، پژوهش حاضر با تلفیق روش‌های کیفی و کمی و بهره‌گیری از تحلیل‌های عاملی، مسیر و فضای، به‌طور جامع و چندبعدی موانع سرمایه‌گذاری در روستاهای شهرستان مریوان را شناسایی و تحلیل کرده است. نوآوری اصلی این مطالعه در ترکیب رویکرد تئوری بنیادی برای کشف موانع از منظر ذینفعان محلی و تأیید کمی آن از طریق پیمایش گسترده است که امکان تعمیم نتایج را فراهم می‌آورد. علاوه بر این، تحلیل فضایی انجام‌شده، شکاف‌های جغرافیایی و تفاوت‌های منطقه‌ای در جذب سرمایه را به‌طور دقیق نشان داده که در مطالعات مشابه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین، تأکید بر نقش ضعف سیاست‌گذاری و مدیریت امنیتی به عنوان مهم‌ترین مانع سیستماتیک، دیدگاه تازه‌ای در شناخت چالش‌های سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی و روستایی ارائه می‌دهد که می‌تواند راهنمای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان برای تدوین راهکارهای هدفمند و بومی‌سازی شده باشد.

در جمع‌بندی مبانی نظری می‌توان بیان نمود که با توجه به مزایای فراوان توسعه کسب و کارهای خرد، روی آوردن روستائیان به کسب و کارهای کوچک و خوداشتغالی، بهترین رویکرد و راهبرد در زمینه ایجاد اقتصادی متنوع بر پایه توانمندی‌های این نواحی است. در این میان، مهمترین عامل تولید که در مناطق روستایی به دلیل فقر و محرومیت گسترده، ضعف آن بسیار به چشم می‌خورد، وجود سرمایه‌های مالی و ورود سرمایه‌گذاران خارج از روستا، جهت حمایت از روستائیان در کسب و کارهای نوپا می‌باشد که بایستی؛ زمینه‌های جذب سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری بر روی توانمندی‌های و مزیت‌های نواحی روستایی فراهم آید. اما در این میان، مشکلات و موانع مختلفی نهادی، اقتصادی، اجتماعی، قانونی و... موجب شده‌اند تا فضای کسب و کار روستایی فضای جذاب برای سرمایه‌گذاری و ورود سرمایه‌گذاران نباشد و در واقع سرمایه‌گذاران، ریسک سرمایه‌گذاری در کسب و کارهای روستایی را نمی‌پذیرند. همانطور که در مدل مفهومی پژوهش (شکل ۲) نشان داده شده است؛ در پژوهش حاضر، ابتدا بسترها و زمینه‌های جذب سرمایه‌ها جهت راه‌اندازی کسب و کارهای خرد در مناطق روستایی مورد مطالعه شناخته می‌شود و در مرحله بعد، موانع جذب سرمایه و سرمایه‌گذاران شناسایی می‌گردند تا شاید رهیافت این امر، تحقق تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای منطقه و پیامدهای حاصل از این تنوع بخشی همچون: دستیابی به سطح مطلوب معیشت و کیفیت زندگی، امنیت پایدار، مهار مهاجرت‌های روستائیان و... باشد.

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش.

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی، از لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی و از لحاظ گردآوری اطلاعات، ترکیبی از دو روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی می‌باشد رویکرد حاکم بر پژوهش، رویکردی آمیخته از هر دو روش کمی و کیفی است. بدین ترتیب در بخش کمی با آزمون تحلیل عاملی، در ابتدا موانع موثر بر جذب سرمایه‌ها و ورود سرمایه‌گذاران به عرصه توانمندی-های اقتصادی روستاهای منطقه شناسایی گردید. به منظور شناسایی مهمترین موانع پیش‌رو، جهت ورود سرمایه‌گذاران و جذب سرمایه‌های خصوصی نیز، به عرصه فعالیت‌های اقتصادی در منطقه نیز، از روش کیفی تکنیک تئوری بنیادی و مصاحبه‌های نیمه ساختارمند وابسته به آن بهره گرفته شد. با توجه به دید حاکم بر پژوهش که جامع بوده، سعی گردید که دیدگاه تمامی ذی‌نفعان، مدیران، صاحبان کسب و کارهای خرد و آگاهان محلی و متخصصان دانشگاهی بومی، مورد بررسی قرار گیرد و از آنها به عنوان جامعه آماری پژوهش نظرخواهی شود. در ابتدا نیاز به انجام مصاحبه‌های کیفی به منظور شناسایی مهمترین موانع پیش‌روی جذب سرمایه‌ها و ورود سرمایه‌گذاران خارجی به عرصه اقتصادی روستاها بود، در این راستا؛ به صورت نمونه‌گیری هدفمند (براساس رشته و مقطع تحصیلی، سابقه مدیریتی در گروه مدیران شهرستانی، آگاهان و متخصصان دانشگاهی، دهیار نمونه‌بودن، انجام مطالعات مشابه در منطقه، صاحب کسب و کار خرد بودن در روستاها) و با بهره‌گیری از روش گلوله برفی افرادی از جامعه آماری، شناسایی و مورد مصاحبه نیمه‌ساختارمند قرار گرفتند. مبنای پایان مصاحبه‌ها نیز، رسیدن به اشباع نظری، یعنی شنیدن پاسخ‌های تکراری از سوی مصاحبه‌شوندگان در ارتباط با موانع جذب سرمایه در راستای تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای منطقه بود. رسیدن به این اصل در مصاحبه با انجام مصاحبه با ۱۸ نفر انجام پذیرفت. در مرحله بعد پس از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها و شناسایی مهمترین موانع موثر بر جذب سرمایه‌ها و ورود سرمایه‌گذاران به عرصه اقتصاد منطقه، نیاز بود که یافته‌های حاصله به تایید و تعمیم تعداد بیشتری از جامعه آماری پژوهش (صاحبان کسب و کارهای خرد منطقه، مسئولین محلی و شهرستانی، آگاهان محلی، متخصصان دانشگاهی بومی) برسد، بر این اساس، نیز به روش نمونه‌گیری گلوله برفی، تعداد ۱۰۰ نفر که در پژوهش‌های توصیفی، حجم نمونه قابل کفایتی محسوب می‌شوند، شناسایی و پرسشنامه‌هایی در میان‌شان جهت سنجش میزان موافقت آنها با موانع شناسایی شده در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (۱- کاملاً مخالفم، ۲- مخالفم، ۳- تاحدی موافقم، ۴- موافقم، ۵- کاملاً موافقم) توزیع گردید. جهت روایی ابزار اندازه‌گیری، در مرحله توزیع پرسشنامه‌ها در ابتدا با نظرخواهی از متخصصان دانشگاهی و تیم دلفی پژوهش و سپس توزیع ۳۰ پرسشنامه به عنوان پیش‌آزمون، سوالات نامفهوم و غیرمرتبط، حذف و تصحیح شدند. همچنین، با بهره‌گیری از آزمون تحلیل عاملی که خود نوعی روایی سازه می‌باشد، روایی سازه و در واقع، ارتباط پنهانی شاخص‌ها

و متغیرها با همدیگر مشخص گردیدند. همچنین، پایایی پرسشنامه‌ها که نشان از همبستگی درونی پاسخ‌های ارائه شده و صحت آنها در صورت تکرار مجدد، در میان جامعه آماری دارد نیز، با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۸ در بسته نرم افزاری SPSS مورد تایید قرار گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو روش تحلیل کیفی و تحلیل کمی استفاده شده است در تحلیل کمی در بخش استنباطی از تحلیل مسیر و تحلیل عاملی استفاده شده است و در تحلیل کیفی از تکنیک تئوری بنیادی استفاده گردیده است. هدف این تکنیک عبور از رویکرد قیاسی و رسیدن به رویکرد استقرایی در پژوهش بود. بر اساس این رویه، ابتدا سوال پژوهش مطرح و سپس برای پاسخ به این سوال، داده‌های اطلاعاتی گردآوری و تحلیل می‌شود. داده‌هایی که از منبع اطلاعاتی (مصاحبه و...) به دست می‌آید ابتدا نکات کلیدی آن احصا و برای هر نکته یک کد تعیین می‌شود و سپس مقایسه کدها، چندکد که اشاره به جنبه مشترک دارند عنوان یک مفهوم به خود می‌گیرند. آنگاه، چند مفهوم یک مقوله و چند مقوله در قالب تئوری، تجلی می‌یابند (دانایی فرد و زنگویی نژاد، ۱۳۹۰: ۲۴۶).

یکی از شهرستان‌های استان کردستان، شهرستان مریوان به مرکزیت شهر مریوان می‌باشد که در غرب استان واقع شده است. این شهرستان از شمال به شهرستان سقز، از شمال شرق به شهرستان دیواندره، از شرق و جنوب شرقی به شهرستان سنندج، از جنوب به شهرستان سروآباد و از غرب و شمال غربی به خاک عراق محدود می‌شود. این شهرستان دارای مساحتی بالغ بر ۲۳۲۶،۴ کیلومتر مربع و ۱۶۹۶۸۰ هزار نفر جمعیت است که از این تعداد ۱۲۲۰۶۳ نفر ساکن در نقاط شهری و ۴۶۷۱۱ نفر ساکن در نقاط روستایی هستند؛ بنابراین ۷۲/۳ درصد جمعیت در شهرها زندگی می‌کنند. این شهرستان دارای ۳ بخش مرکزی، سرشیو و خاوومیرآباد، چهار شهر مریوان، برده رشه، کانی دینار، چناره و شش دهستان و ۱۷۴ آبادی (۱۵۱ آبادی دارای سکنه و ۲۳ آبادی خالی از جمعیت) می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۳. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه شهرستان مریوان، دهستانهای مورد مطالعه

منبع: یعقوبی، ۱۳۹۶: ۵۴

نتایج

۱. یافته‌های حاصل از تکنیک تئوری بنیادی (بخش کیفی پژوهش)

در این مرحله مصاحبه‌های انجام شده در ارتباط با موانع جذب سرمایه‌ها در راستای تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای مورد مطالعه توسط سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی، مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است، مصاحبه‌ها تا شنیدن پاسخ‌های تکراری، یعنی تحقق اصل اشباع نظری به صورت نیمه‌ساختارمند ادامه یافتند که این امر، با مصاحبه با ۱۸ نفر از صاحبان کسب و کارهای خرد، دهیاران و آگاهان محلی، متخصصان دانشگاهی و مسئولین انجام گرفت. فرآیند کدگذاری مصاحبه‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت، نتایج این سه مرحله کدگذاری در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. شناسایی موانع موثر بر جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در منطقه با استفاده از تکنیک تئوری بنیادی

مقوله‌های مرکزی	مقوله‌ها	مفاهیم مشترک
نارسایی‌های نهادی	ضعف برنامه‌ریزی و سیاستگذاری	فقدان طرح و برنامه منسجم تنوع بخشی اقتصادی، عدم دیدگاه آینده‌نگری و پایداری توسعه در میان مسئولین، عدم انجام طرح‌های اولیه شناسایی زمینه‌ها و توانمندی‌ها جهت جذب سرمایه‌گذاران با محاسبه هزینه-فایده آنها، عدم حرکت به سمت بازاریابی محصولات تولیدی منطقه در بازارهای مصرف شهرستان‌های اطراف و کشور عراق، عدم اطلاع رسانی و تبلیغات مناسب از توانمندی‌های منطقه در خارج از شهرستان و استان، فقدان رقابت اقتصادی در منطقه، نبود تلاش سازماندهی شده جهت جذب سرمایه‌گذار به منطقه، گردشگری فصلی روستاها، تاکید و تبلیغ فراوان بر سرمایه‌گذاری در شهر مریوان، تعدد روستاها کم جمعیت و پراکنده، عدم زمینه‌سازی و جذب سرمایه‌گذاران از کردستان عراق به منطقه با توجه به تشابه اجتماعی و تفاوت نرخ ارز، مترادف دانستن سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی با سرمایه‌گذاری در توسعه کشاورزی توسط نهادهای دولتی و مردم محلی، فقدان تعاونی‌ها در منطقه، عدم شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها جهت بازگشت سرمایه(از شهر) و سرمایه‌گذاری در روستا، عدم تشکیل انجمن‌های غیردولتی و مردمی به منظور جذب و اقبال سرمایه‌گذاران جهت ورود به منطقه، اقتصاد تک محصولی وابسته به کشاورزی سنی در منطقه، مهاجرت گسترده از روستاها به شهر مریوان، عدم حرکت به سمت رویکرد صادراتی در منطقه با توجه به موقعیت مرزی آن.
	ضعف قوانین و حمایت‌ها	آشفته‌گی اقتصادی کشور، ضعف شدید در وضعیت زیرساخت‌ها و خدمات و امکانات، عدم وجود قوانین حقوقی و قضایی محکم برای حمایت از سرمایه‌های سرمایه‌گذاران، بروکراسی اداری، محور نبودن توسعه روستایی در کشور، عدم وجود یک متولی خاص و فعال در زمینه حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری‌ها در روستاها، فقدان دسترسی به فضاهای مناسب جهت راه‌اندازی کسب و کار، منتفع شدن سرمایه‌گذاران شهری و فرامنطقه‌ای از منافع تجاری در منطقه، عدم تکمیل شهرک صنعتی در بخش خاوومیرآباد، نابرابری و ناعدالتی فضایی در بهره‌مندی از منافع توسعه در نواحی روستایی شهرستان، عدم هماهنگی و عزم جدی در ارگان‌ها و نهادهای دولتی به منظور جذب سرمایه‌گذار، تعطیلی بازارچه مرزی منطقه، تخریب محیط طبیعی منطقه، عدم مدیریت مطلوب در زمینه تشویق مردم محلی به سرمایه‌گذاری جمعی توسط دهیاران، مشکلات مرتبط با مالکیت زمین‌ها به ویژه زمین‌های کشاورزی در منطقه(به منظور یکپارچه‌سازی و جذب سرمایه‌گذار)، عدم تکمیل طرح انتقال آب به منطقه، هزینه‌های مالیاتی، نیاز به وثیقه زیاد برای تامین منابع مالی طرح‌ها.
نارسایی‌های مالی	مدیریت امنیتی مرز	مدیریت تهدید محورانه این منطقه مرزی، انسداد شدید مرزها به شیوه سنتی، عدم آگاهی مسئولان امنیتی از ارتباط و تاثیر تنوع بخشی و جذب سرمایه در تامین امنیت پایدار منطقه.
	کمبود سرمایه	عدم وجود صندوق‌های خرد محلی، عدم تناسب میزان وام‌های کنونی با هزینه‌های تولید و نیاز سرمایه‌گذار جهت تکمیل طرح‌ها، میزان پس‌اندازهای اندک روستاییان، بهره بالای وام‌های بانکی.
	ضعف در سرمایه‌های انسانی و اجتماعی	فقر روستاییان، فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی روستاییان، شناختن دولت به عنوان تنها متولی توسعه در روستاهای منطقه، عدم ریسک‌پذیری مردم محلی، تسلط فرهنگ دلالی و مشاغل واسطه در منطقه، عدم تمایل و توانایی مردم محلی به دریافت وام، عدم همکاری مردم در اجرای برنامه‌های عملیاتی سرمایه‌گذاری‌های کلان منطقه، نازل بودن سطح تحصیلات مردم محلی، عدم حمایت خانواده‌ها از راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا توسط جوانان، عدم اعتقاد مردم محلی و سرمایه‌داران شهری به برگشت سرمایه و سود آن با سرمایه‌گذاری در محیط روستاها، شکست کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاری‌های قبلی در سطح روستاها و بازتاب آن در میان مردم شهری و روستایی منطقه.
سطح اندک مهارت‌های روستاییان	عدم شناخت مردم محلی در مورد چگونگی ورود به بازار و سرمایه‌گذاری، سطح پایین مهارت‌های عملی نیروی انسانی در منطقه.	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

۲. یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی در رابطه با موانع شناسایی شده جذب سرمایه و سرمایه‌گذار به منظور تنوع بخشی به اقتصادی روستاهای منطقه

در این بخش، به منظور تایید و تعمیم یافته‌های حاصل از بخش کیفی، یعنی موانع شناسایی شده در راستای جذب سرمایه در منطقه و تنوع بخشی به اقتصادی آن، از آزمون تحلیل عاملی از نوع اکتشافی، جهت تعیین روایی سازه و برای تعیین این مطلب که محتوای پرسشنامه از چه عواملی اشباع شده‌است، بهره‌گرفته‌شد. جهت خلاصه‌سازی داده‌ها و تعیین عوامل اصلی در آزمون تحلیل عاملی از روش تحلیل مولفه‌های اصلی و چرخش واریمکس استفاده شد. در ابتدا برای آزمون مناسب بودن داده‌های

مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل در خصوص عوامل و برای شروع تحلیل عاملی، از آزمون Bartlett و KMO استفاده شد. معناداری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹٪ درصد و مقدار مناسب KMO حاکی از همبستگی کیفی و مطلوبیت کمی متغیرهای مورد نظر برای انجام تحلیل عاملی است.

جدول ۲. آزمون kmo و بارتلت

سطح معناداری	مقدار بارتلت	مقدار KMO	مجموعه متغیرهای مورد تحلیل
۰/۰۰۰	۱/۰۲	۰/۷۰	موانع شناسایی شده در راستای جذب سرمایه و سرمایه‌گذار به منظور تنوع بخشی به اقتصادی روستاهای منطقه

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

شاخص‌های بارگذاری شده در هر عامل که بیشتر از ۱ هستند، یک عامل را شکل می‌دهند. نتیجه حاصله، تقلیل ۵۶ شاخص به ۳ عامل بود که در مجموع ۷۰/۶ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. لازم به ذکر است که دو مانع شناسایی شده نیز در کنار هیچ یک از عوامل تشکیل شده تجمع نیافته و بر این اساس، حذف گردیدند. این رقم، نشانگر رضایت‌بخش بودن تحلیل عاملی و متغیرهای مورد بررسی جهت تلفیق در عوامل است. مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی در جدول ۳ آورده شده است. همچنین، مبنای بار عاملی برای شاخص‌ها جهت تجمع معنی‌دار در عامل‌ها مقدار ۰/۵ قرارداد شده.

جدول ۳. عامل‌بندی متغیرهای مورد مطالعه

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
ضعف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی	۱۵/۸	۲۸/۸	۲۸/۸
ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی	۱۴/۳	۲۶/۰	۵۴/۹
ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و انسانی در منطقه	۸/۶	۱۵/۶	۷۰/۶

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

عامل اول

این عامل با مقدار ویژه برابر ۱۵/۸ و تبیین ۲۸/۸ درصد واریانس‌ها ۲۱ شاخص را در خود جای داده است. با توجه به اینکه در میان شاخص‌های تجمع‌یافته، ۱۶ شاخص مرتبط با ضعف سیاستگذاری و دو شاخص عمده و با بارعاملی بالا، متعلق به ضعف مدیریت مرزی است، بنابراین؛ می‌توان این عامل را ضعف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی این منطقه مرزی نامید. باید دانست که یکی از مهمترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی، پیش‌روی مسئولان امور قرار دارد؛ مسئله امنیت مناطق مرزی است و از سویی دیگر، توسعه و امنیت، تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی برهم دارند به گونه‌ای که هر اقدامی در فرآیند تحقق توسعه تأثیرات مستقیمی بر فرآیند تحقق امنیت می‌گذارد و بالعکس؛ مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته‌تر برخوردارند، بنابراین، ضعف در هر دو عرصه مدیریت امنیت مرز و سیاستگذاری‌های توسعه، زمینه‌های جذب سرمایه و ورود سرمایه‌گذاران و حتی سرمایه‌گذاری خود مردم محلی را در راستای تنوع بخشی به اقتصاد منطقه با دشواری و ضعف روبرو ساخته است چرا که پیامدهای منفی توسعه نیافتگی در منطقه (قاچاق، شورش، جرم و جنایت، کاهش جمعیت روستاها و...) موجب افزایش ناامنی‌های متعددی گردیده که بازتاب این ناامنی‌ها نیز، قدر مسلم؛ عدم رغبت سرمایه‌گذاران محلی و برون منطقه‌ای جهت حضور در عرصه توسعه اقتصادی منطقه می‌باشد در نتیجه مدیریت مرزی منطقه با دید تهدید محورانه و انسداد شدید انجام می‌گیرد که این امر نیز، با بارهای عاملی بالایی (۰/۹۶۰ و ۰/۸۷۹) که نشان از همبستگی و اثرگذاری زیاد این شاخص‌ها با مانع تشکیل شده دارد، در این عامل تجمع یافته است.

لازم به ذکر است که با در نظر گرفتن تحولات جهانی و منطقه‌ای در رابطه با شیوه مدیریت و تامین امنیت مناطق مرزی، سه راهبرد اساسی قابل تدوین می‌باشد: الف) راهبرد تهدید محور؛ پایه این راهبرد بر تهدیدزا بودن مرزها و مناطق مرزی است و بر

مبنای این تفکر، شاکله مدیریت و کنترل مرز، به شیوه کنترل شدید، انسدادی و به شیوه نظامی و امنیتی شکل می‌گیرد (روشن و سعادت، ۱۳۹۱:۵۶؛ زرقانی، ۱۳۹۲:۵۲؛ چن، ۲۰۰۶:۸). ب. راهبرد فرصت محور: تاکید اصلی در این راهبرد، بهره‌مندی حداکثری از فرصت‌های مناطق مرزی است تا بر اساس آن توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی مناطق مرزی حاصل گردد و به تبع آن بسیاری از تهدیدها از بین برود در این راهبرد، اقدامات انسدادی و کنترلی در جهت تامین امنیت مرز، بسیار، کم اهمیت تلقی می‌شوند. ج) راهبرد تلفیقی: نگرش این راهبرد به صورت ترکیبی به مسئله مرز و مناطق مرزی بوده و جنبه‌های فرصت و تهدید را به صورت همه‌جانبه در مدیریت و تامین امنیت مناطق مرزی در نظر دارد و در این راستا نیز در جهت تامین امنیت، همزمان با بهره‌گیری از پتانسیل‌ها در جهت بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی، محیطی، سیاسی و... اقدامات کنترلی و محافظتی هم، انجام می‌گیرد (روشن و سعادت، ۱۳۹۱:۵۷) که با توجه به یافته‌های حاصله می‌توان دریافت که مدیریت این منطقه مرزی کاملاً تهدید محورانه و مبتنی بر انسداد شدید می‌باشد، نمود دیگر این امر را می‌توان در شاخص تعطیلی بازارچه‌های مرزی منطقه با بارعاملی تجمع یافته برابر ۰/۸۵۰ مشاهده کرد. با توجه به اینکه بازارچه‌های مرزی منطقه منافع اقتصادی مطلوبی را برای روستاییان به همراه داشتند و جایگزینی بسیار مطلوب، برای فعالیت‌های غیررسمی و قاچاق در منطقه بودند و با توجه به افزایش درآمد و پس‌اندازهای مردم محلی، می‌توانستند توان آنها را برای افزایش سرمایه‌گذاری در طرح‌های توسعه روستایی منطقه افزایش دهند، تعطیلی این بازارچه‌ها به معنی حذف یکی از منابع مهم تامین کننده سرمایه از پس‌اندازهای خرد مردم محلی جهت سرمایه‌گذاری مردم محلی در طرح‌های توسعه اقتصادی محلی و راه‌اندازی کسب‌وکارهای خرد است.

در این عامل، آشفتگی اقتصادی کشور (تورم، نارسایی برنامه‌ریزی صحیح، رواج دلالی و...) با بارعاملی (۰/۹۶۴)، دارای بیشترین بارعاملی است. بواقع، این شاخص به عنوان یک متغیر در سطح کلان برنامه‌ریزی و سیاستگذاری کشور می‌تواند، تاثیر بسزایی در ایجاد امنیت روانی برای سرمایه‌گذاران و تمایل آنها جهت سرمایه‌گذاری در امور مولد و توانمندی‌های اقتصاد روستایی منطقه باشد. وضع موجود اقتصاد کشور، موجب شده است که در ابتدا امنیت روانی و تمایل سرمایه‌گذاران چه در سطح کلان و چه در سطوح محلی، جهت انجام ریسک‌های سرمایه‌گذاری کاهش یابد که قدر مسلم؛ با توجه به شرایط نواحی روستایی که ریسک سرمایه‌گذاری را در این نواحی، نسبت به شهرها بیشتر می‌نماید، دوری سرمایه‌گذاران را از محیط روستایی افزایش خواهد داد. تلفیق این وضعیت با بحث مدیریت امنیتی که در مطالب قبلی در این منطقه مرزی به آن پرداخته شد، شدت دشواری جذب سرمایه‌گذاران را به این منطقه، تشدید می‌نماید.

شاخص عدم وجود قوانین حقوقی و قضایی محکم برای حمایت از سرمایه‌های سرمایه‌گذاران به ویژه در مناطق مرزی یکی دیگر از شاخص‌هایی است که با بارعاملی ۰/۹۳۸ همبستگی بسیار بالایی را با این مانع (ضعف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی) شکل داده است. قدر مسلم؛ وجود قوانین حقوقی و قوانین قضایی اثرگذار، حمایت‌کننده مطلوب، جهت ایجاد امنیت روانی و ایجاد تمایل در سرمایه‌گذاران جهت پذیرش ریسک سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی همانند منطقه مورد مطالعه می‌باشد. تجمع شاخص‌های عدم وجود یک متولی خاص و فعال در زمینه حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری‌ها در روستاها با بارعاملی (۰/۸۴۸)، عدم هماهنگی و عزم جدی در ارگان‌ها و نهادهای دولتی به منظور جذب سرمایه‌گذار با بارعاملی (۰/۹۳۱)، عدم مدیریت مطلوب در زمینه تشویق مردم محلی به سرمایه‌گذاری جمعی توسط دهیاران با بارعاملی (۰/۷۵۹) و شاخص نبود تلاش سازماندهی شده جهت جذب سرمایه‌گذار به منطقه با بارعاملی (۰/۹۰۷)، نشان از معضل همیشگی و عدم وجود یک مدیریت متمرکز و یکپارچه روستایی دارد که با توجه به دخیل بودن سازمان‌های مختلف در امر برنامه‌ریزی و توسعه روستایی و فقدان ارگانی مشخص، برای یکپارچه‌سازی و هماهنگی این اقدامات، شکل می‌گیرد. قدر مسلم، جذب سرمایه‌گذار، چه سرمایه‌گذاران خرد محلی و چه سرمایه‌گذاران برون منطقه‌ای، نیازمند بستری است که بایستی با هماهنگی ارگان‌های مختلف، انجام گیرد که موازی کاری، عدم هماهنگی و بروکراسی اداری، مانع شکل‌گیری وضعیت هماهنگ، پویا و مدیریتی مشارکتی و یکپارچه خواهد شد.

جدول ۴. شاخص‌ها و بارهای عاملی تجمع یافته در عامل اول

ردیف	شاخص‌ها	بارعاملی
۱	آشفته‌گی اقتصادی کشور	۰/۹۶۴
۲	ضعف شدید در وضعیت زیرساخت‌ها و خدمات و امکانات	۰/۸۴۷
۳	عدم وجود قوانین حقوقی و قضایی محکم برای حمایت از سرمایه‌های سرمایه‌گذاران به ویژه در مناطق مرزی	۰/۹۳۸
۴	گردشگری فصلی	۰/۸۱۶
۵	محور نبودن توسعه روستایی در کشور	۰/۸۴۶
۶	عدم وجود یک متولی خاص و فعال در زمینه حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری‌ها در روستاها	۰/۸۴۸
۷	فقدان دسترسی به فضاهای مناسب جهت راه‌اندازی کسب و کار	۰/۶۱۷
۸	منتفع شدن سرمایه‌گذاران شهری و فرمانطقه‌ای از منافع تجاری در منطقه	۰/۸۷۷
۹	مهاجرت گسترده از روستاها به شهر میوان	۰/۷۵۳
۱۰	نابرابری و ناعدالتی فضایی در بهره‌مندی از منافع توسعه در نواحی روستایی شهرستان	۰/۸۸۰
۱۱	عدم هماهنگی و عزم جدی در ارگان‌ها و نهادهای دولتی به منظور جذب سرمایه‌گذار	۰/۹۳۱
۱۲	تعطیلی بازارچه مرزی منطقه	۰/۸۵۰
۱۳	شکست کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاری‌های قبلی در سطح روستاها و بازتاب آن در میان مردم شهری و روستایی	۰/۸۳۲
۱۴	عدم مدیریت مطلوب در زمینه تشویق مردم محلی به سرمایه‌گذاری جمعی توسط دهیاران	۰/۷۵۹
۱۵	مشکلات مرتبط با مالکیت زمین‌ها به ویژه زمین‌های کشاورزی در منطقه	۰/۸۱۴
۱۶	نبود تلاش سازماندهی شده جهت جذب سرمایه‌گذار به منطقه	۰/۹۰۷
۱۷	متراداف دانستن سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی با سرمایه‌گذاری در توسعه کشاورزی توسط نهادهای دولتی و مردم محلی	۰/۸۱۰
۱۸	نیاز به وثیقه زیاد برای تأمین منابع مالی طرح‌ها	۰/۸۴۷
۱۹	مدیریت تهدید محورانه این منطقه مرزی	۰/۹۶۰
۲۰	انسداد شدید مرزها به شیوه سنتی	۰/۸۷۹
۲۱	عدم همکاری مردم در اجرای برنامه‌های عملیاتی سرمایه‌گذاری‌های کلان منطقه	۰/۶۸۴

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

عامل دوم

این عامل با مقدار ویژه برابر ۱۴/۳ و تبیین ۲۶ درصد واریانس‌ها، ۲۰ شاخص را در خود جای داده‌است. با توجه به اینکه از میان شاخص‌های تجمع‌یافته، ۱۲ شاخص، مرتبط با ضعف قوانین و حمایت‌ها و ۴ شاخص نیز مرتبط با ضعف منابع مالی هستند؛ بنابراین، می‌توان این عامل را ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی، نام نهاد. تجمع این دو مولفه در کنار یکدیگر در یک عامل یا مانع، نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری در نواحی روستایی، نیازمند انجام حمایت‌های منسجم قانونگذاری و مالی از سوی نهادهای دولتی است تا سرمایه‌گذاران، هم از لحاظ روانی و هم؛ از حیث کمک مالی، جهت راه‌اندازی کسب و کارهای مورد نظر خود تأمین گردند. اهمیت این امر در نواحی روستایی به دلیل فقر روستاییان که مانع از تجمع سرمایه‌های خرد و سرمایه‌گذاری مشترک می‌گردد، ضعف زیرساخت‌ها که تاحدی هزینه‌های تولید را بالا می‌برد و از همه مهمتر، به دلیل آسیب‌پذیری نواحی روستایی که دوام و پایداری کسب و کارهای نوپا را نیازمند حمایت‌های منسجم از سوی نهادهای دولتی، هم در عرصه قانونگذاری و هم تأمین منابع مالی می‌سازد، اهمیتی دو چندان دارد.

در این عامل، شاخص‌هایی که دارای بیشترین بارعاملی یا همبستگی با این عامل می‌باشند؛ به ترتیب، شاخص‌ها یا موانع عدم انجام طرح‌های اولیه شناسایی زمینه‌ها و توانمندی‌ها جهت جذب سرمایه‌گذاران با محاسبه هزینه-فایده آنها با بارعاملی (۰/۹۵۰)، عدم اطلاع رسانی و تبلیغات مناسب از توانمندی‌های منطقه در خارج از روستاها، شهرستان و استان با بارعاملی (۰/۹۴۵) و عدم وجود صندوق‌های خرد محلی با بارعاملی (۰/۹۲۱) هستند. بررسی این سه شاخص نشان می‌دهد که در ابتدا زمینه‌ها و توانمندی‌های سرمایه‌گذاری در سطح روستاهای شهرستان شناخته نشده است تا با تدوین طرح‌های عملیاتی مناسب در سطح پروژه بتوان با انجام هزینه — فایده اقتصادی به سرمایه‌گذاران در ارتباط با سوددهی و برگشت سرمایه‌های‌شان اطمینان

داد. از سویی دیگر نیز، امروزه تبلیغات و در سطحی بالاتر، بازاریابی به عنوان یک تکنیک و اقدامی اثرگذار در توسعه و جذب سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها به شمار می‌رود که می‌تواند با نشان دادن مطلوب توانمندی‌ها، زمینه‌های جذب سرمایه‌ها را به مناطق و کسب‌وکارهای هدف، فراهم آورد. اهمیت این امر در نواحی روستایی مرزی همانند منطقه مور مطالعه که انزوای جغرافیایی، انزوای اقتصادی و اجتماعی را هم برای آن به همراه آورده است، دو چندان می‌باشد. همچنین، همانطور که در مطالب قبلی نیز به آن اشاره گردید یکی از منابع مهم جذب سرمایه در نواحی روستایی، خود روستاییان از طریق یک کاسه کردن پس‌اندازهای خردشان هستند که می‌توانند به صورت اشتراکی سرمایه اولیه را برای شروع و راه‌اندازی کسب‌وکاری سودده آغاز و تامین نمایند اما در منطقه مورد مطالعه، فقدان صندوق‌های محلی مشترک پس‌اندازهای روستاییان، موجب شده است که یکی از زمینه‌های یک کاسه کردن و تشویق مردم محلی به کار تعاونی در منطقه از بین برود و روستاییانی هم که تمایل به سرمایه‌گذاری داشته باشند به دلیل ناآگاهی از تمایل دیگر روستاییان به سرمایه‌گذاری و عدم وجود منابع مالی مشترک، به سرمایه‌گذاری نپردازند.

یکی از شاخص‌ها یا موانعی که با بارعاملی بالا برابر (۰/۹۰۸) نقش زیادی می‌تواند در روانه شدن سرمایه‌های مالی به روستاهای منطقه داشته باشد، شاخص عدم شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها جهت بازگشت سرمایه (از شهر) و سرمایه‌گذاری در روستاها است. وجود سرمایه‌داران بومی روستاها که از روستاها مهاجرت کرده‌اند، می‌تواند به عنوان یکی از منابع تامین سرمایه طرح‌های تنوع‌بخشی اقتصادی روستاهای منطقه باشد که در این زمینه یکی از راهکارهای مطلوب، بهره‌گیری از آگاهان و افراد با نفوذ محلی است که در قالب انجمن‌های مردم نهاد محلی، بتوانند به قانع کردن این افراد بپردازند که فقدان این امر نیز، با بارعاملی (۰/۸۸) در این شاخص به عنوان یک ضعف، تجمع یافته است.

یکی دیگر از شاخص‌های تجمع یافته در این مانع، شاخص عدم حرکت به سمت بازاریابی محصولات تولیدی منطقه در بازارهای مصرف شهرستان‌های طراف و کشور عراق با بارعاملی (۰/۵۵۳) است. دلیل این امر، موقعیت استراتژیک و مرزی بودن روستاهای منطقه در کنار وجود بازارچه‌های و گمرک رسمی باشماق است که می‌توان از آنها جهت صادرات هر چند محدود کالاها و خدمات تولیدی منطقه بهره برد و با توجه به تفاوت نرخ ارز در وضعیت کنونی، درآمد مطلوبی را نصیب روستاییان نمود که این امر علاوه بر افزایش قدرت پس‌انداز و سرمایه‌گذاری روستاییان، موجب تشویق دیگر سرمایه‌داران خارج از منطقه جهت سرمایه‌گذاری بر روی توانمندی‌های نواحی روستایی شهرستان می‌گردد.

یکی دیگر از شاخص‌های تجمع یافته فقدان رقابت اقتصادی در بین مناطق روستایی منطقه با بارعاملی (۰/۷۱۸) است که وقتی در کنار دیگر شاخص تجمع یافته یعنی تاکید و تبلیغ فراوان بر سرمایه‌گذاری در شهر میوان با بارعاملی (۰/۷۵۳) دیده شود، می‌توان پی‌برد که در ابتدا؛ این منطقه روستایی تحت تسلط یک مرکز پر قدرت شهری است و از سویی دیگر نیز، در منطقه تعادل، توازن و ارتباط متقابل شهر و روستا در چارچوب توسعه منطقه‌ای متعادل و متوازن رعایت نشده است. شهر میوان به عنوان یک شهر تجاری و توریستی، دارای جاذبه‌های فراوانی برای سرمایه‌گذاری است که چنانچه همانند وضعیت کنونی، روستاهای منطقه حالت انفعالی نسبت به این مرکز داشته باشند و نتوانند بر اساس توانمندی‌هایشان مکمل و مرتبط با این شهر، فعالیت نمایند، قدر مسلم؛ در انزوا قرار می‌گیرند و نه تنها سرمایه‌گذاران خارج از منطقه بلکه سرمایه‌های خرد مردم محلی نیز، سرازیر به شهر می‌گردد، همچنان که بسیاری از روستاییان به خرید زمین، خانه، مغازه یا انجام مشاغل واسطه در شهر میوان مشغول هستند.

جدول ۵. شاخص‌ها و بارهای عاملی تجمع یافته در عامل دوم

بارعاملی	شاخص‌ها	ردیف
۰/۸۸۹	عدم تکمیل طرح انتقال آب به منطقه	۱
۰/۹۰۸	عدم شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها جهت بازگشت سرمایه (از شهر) و سرمایه‌گذاری در روستا	۲
۰/۹۵۰	عدم انجام طرح‌های اولیه شناسایی زمینه‌ها و توانمندی‌ها جهت جذب سرمایه‌گذاران با محاسبه هزینه-فایده آنها	۳

۰/۵۵۳	عدم حرکت به سمت بازاریابی محصولات تولیدی منطقه در بازارهای مصرف شهرستان‌های اطراف و کشور عراق	۴
۰/۹۴۵	عدم اطلاع رسانی و تبلیغات مناسب از توانمندی‌های منطقه در خارج از روستاها، شهرستان و استان	۵
۰/۷۱۸	فقدان رقابت اقتصادی در بین مناطق روستایی منطقه	۶
۰/۸۷۷	فقدان طرح و برنامه منسجم تنوع بخشی اقتصادی	۷
۰/۸۰۳	عدم حمایت خانواده‌ها از راه‌اندازی کسب و کارهای نوپا توسط جوانان	۸
۰/۷۵۳	تاکید و تبلیغ فراوان بر سرمایه‌گذاری در شهر مریوان	۹
۰/۸۵۳	عدم زمینه‌سازی و جذب سرمایه‌گذاران از کردستان عراق به منطقه با توجه به تشابه اجتماعی و تفاوت نرخ ارز	۱۰
۰/۸۰۲	هزینه‌های مالیاتی	۱۱
۰/۶۲۱	عدم تمایل و توانایی مردم محلی به دریافت وام	۱۲
۰/۸۴۳	عدم دیدگاه آینده‌نگری و پایداری توسعه در میان مسئولین	۱۳
۰/۸۸۰	عدم تشکیل انجمن‌های غیردولتی و مردمی به منظور جذب و اقناع سرمایه‌گذاران جهت ورود به منطقه	۱۴
۰/۷۶۲	اقتصاد تک محصولی وابسته به کشاورزی سنی در منطقه	۱۵
۰/۹۱۴	ایستایی و بی‌حرکتی در پیشبرد رویکرد صادراتی، با وجود موقعیت استراتژیک و مرزی این منطقه	۱۶
۰/۷۷۳	عدم تکمیل شهرک صنعتی در بخش خاوومیرآباد	۱۷
۰/۹۲۱	عدم وجود صندوق‌های خرد محلی	۱۸
۰/۷۹۳	عدم تناسب میزان وام‌های کنونی با هزینه‌های تولید و نیاز سرمایه‌گذار جهت تکمیل طرح‌ها	۱۹
۰/۷۲۲	میزان پس‌اندازهای اندک روستاییان	۲۰

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

عامل سوم

این عامل با مقدار ویژه برابر ۸/۶ و تبیین ۱۵/۶ درصد واریانس‌ها ۱۳ شاخص را در خود جای داده‌است. با توجه به اینکه در میان شاخص‌های تجمع‌یافته ۸ شاخص مرتبط با معضلات محیط اجتماعی روستایی و روستاییان در زمینه جذب سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاری بومی و نیز، ۲ شاخص نیز، مرتبط با ضعف مهارت‌های عملی روستاییان می‌باشد، بنابراین، می‌توان این عامل را ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و انسانی در منطقه نام نهاد. این عامل به عنوان یک عامل درونی اثرگذار قلمداد می‌شود چرا که سرمایه‌های اجتماعی و نیروی انسانی توانمند و کارآ می‌توانند، همانند روان‌کننده‌ای در زمینه به حرکت درآوردن چرخ توسعه منطقه عمل نمایند و این چنین، زمینه‌های جذب سرمایه و سرمایه‌گذاران را فراهم آورند. با توجه به توانمندی‌های محیط‌های روستایی منطقه در زمینه‌های گردشگری، کشاورزی و تجارت مرزی که متکی بر توانمندی نیروی انسانی منطقه هستند، قدر مسلم؛ امنیت روانی سرمایه‌گذار، از در اختیار داشتن نیروی انسانی توانمند می‌تواند محرکی مطلوب در جهت سرمایه‌گذاری باشد. همچنین، زمانی که محیط اجتماعی منطقه میل به پیشرفت و تعالی را داشته باشد، قدر مسلم، در چنین محیطی است که نشاط و هم‌افزایی جمعی در جهت از بین بردن موانع سرمایه‌گذاری یا انجام سرمایه‌گذاری‌های مشترک حتی از پس‌اندازهای خرد توسط روستاییان ایجاد می‌گردد.

در میان شاخص‌ها یا موانع تجمع یافته در این عامل، به ترتیب؛ شاخص‌های فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی روستاییان، با بارعاملی (۰/۹۰۷)، فقر روستاییان با بارعاملی (۰/۸۲۴)، فقدان تعاونی‌ها و تخریب محیط طبیعی در منطقه با بارعاملی (۰/۸۲۰)، تسلط فرهنگ دلالی و مشاغل واسطه در منطقه با بارعاملی (۰/۸۱۵) دارای بیشترین بارعاملی یا همبستگی با مانع ایجاد شده می‌باشند. در این ارتباط، بایستی عنوان کرد که وجود فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی روستاییان به دولت، به عنوان تنها متولی و نجات‌دهنده در محیط روستاها سبب می‌شود که روستاییان در مقابل هر تغییر و تحولی مقاومت نموده و آن را نپذیرند؛ نمونه این امر را می‌توان در عدم همکاری در یکپارچه‌سازی اراضی بخش خاوومیرآباد، جهت سرمایه‌گذاری و پیاده نمودن طرح‌های کشاورزی توسط سرمایه‌گذاران خارج از منطقه دید که به گفته مسئولین، این امر موجب گردید تا این سرمایه‌گذاران نتوانند به صورت رضایت‌بخش و با آرامش به پیاده‌سازی طرح‌های توسعه‌ای خود بپردازند. همچنین، فرهنگ تقدیرگرایی، موجب می‌شود که تعالی و کوشش اجتماعی، فردی و خاتوادگی در میان روستاییان در جهت تغییر وضعیت موجود و نامطلوب معیشت و کیفیت

زندگی ایجاد نگردد و آنها به وضعیت موجود راضی باشند، مطمینا؛ در چنین، محیطی، نمی‌توان انتظار ایجاد شبکه‌های همکاری در میان روستاییان، جهت سرمایه‌گذاریهای بومی و یا حمایت و همکاری با سرمایه‌گذاران خارج از منطقه را داشت.

شاخص دیگر، فقر روستاییان به عنوان یکی از موانع اصلی است که به دلیل ایجاد فرهنگ خاص خود که تقدیرگرایی، وابستگی، تخریب سرمایه‌های طبیعی و توانمندی‌های قابل سرمایه‌گذاری منطقه، کاهش پس‌انداز، مهاجرت روستاییان و ناامنی را در منطقه گسترش می‌دهد به عنوان یکی از عوامل مهمی است که می‌تواند چالش‌های زیادی را پیش‌روی جذب سرمایه‌ها و راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا در منطقه ایجاد نماید.

فرهنگ تعاونی، مشارکت، شبکه‌سازی و ارتباط اقتصادی مشترک میان روستاییان، می‌تواند عامل مهمی در افزایش قدرت اقتصادی و توانمندی روستاییان باشد و در تضاد با فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی به دولت موجب شود که سرمایه‌ها و پس-اندازهای خرد روستاییان به صورت مشترک در یک فعالیت اقتصادی سودآور بکارگرفته شود، وضعیتی که در منطقه مورد مطالعه به چشم نمی‌خورد و قطعاً، فقر اقتصادی و مطلوب نبودن سرمایه‌های اجتماعی، عامل اصلی رقم خوردن چنین وضعیتی است.

یکی از موانع و چالش‌های دیگر، تسلط فرهنگ دلالی و مشاغل واسطه در منطقه است که در این منطقه مرزی به دلیل رواج قاچاق کالا و فعالیت‌های واسطه‌ای برای مدت زمانی طولانی، این شیوه کسب درآمد به جای خوداشتغالی و تلاش جهت بهره‌مندی و سرمایه‌گذاری مولد در میان روستاییان به ویژه جوانان بسیار پررنگ می‌باشد. در نتیجه این امر، بسیاری از روستاییان به شهرها می‌روند و سرمایه‌های خود را در مشاغل واسطه‌ای و دلالی به کارگرفته و یا اگر در روستاها هم زندگی می‌کنند، سرمایه‌های خود را در شهر به خرید خانه، زمین و ماشین و یا کار مشترک با یکی از شهرنشینان به سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی در روستا ترجیح می‌دهند.

در این میان، تجمع دو شاخص عدم شناخت مردم محلی در مورد چگونگی ورود به بازار و سرمایه‌گذاری با بارعاملی (۰/۸۰۳) و سطح پایین مهارت‌های عملی نیروی انسانی در منطقه با بارعاملی (۰/۷۷۳) در این عامل که نشان دهنده سطح اندک مهارت-های عملی و تجاری در میان روستاییان می‌باشد، لزوم افزایش آموزش‌های تجاری و تشکیل تعاونی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های مشترک را توسط نهادهای دولتی ضروری می‌سازد. البته بایستی در نظر داشت که تنوع اقتصادی، چنانچه بر پایه پتانسیل‌های موجود در منطقه یعنی کشاورزی و گردشگری باشد، دانش بومی روستاییان می‌تواند کمک‌کننده و تسهیل‌کننده مطلوبی برای سرمایه‌گذاران در راستای در اختیار داشتن نیروی انسانی کارآمد باشد. بایستی در نظر داشت که به ویژه برای توسعه فعالیت‌های گردشگری و سرمایه‌گذاری بر روی این پتانسیل منطقه با توجه به ماهیت مشاغل حاصل از گردشگری که تخصص و سرمایه زیاد ضروری نیست از سویی دیگر نیز، در زمینه فعالیت‌های کشاورزی، تجربه و دانش بومی چندساله روستاییان می‌تواند بسیار کارگشا باشد. هر چند بایستی با ارائه آموزش‌های لازم این دانش بومی و تخصص روستاییان، بسامان، هدفمند و متناسب گردد. از سویی دیگر، فقدان تعاونی‌های مشترک اقتصادی و سطح پایین تحصیلات، موجب شده است تا روستاییان در ارتباط با فنون و روش‌های تجارت، ورود به بازار و ضرورت سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌ها، مهارت و اطلاع رضایت بخشی نداشته باشند. متأسفانه در دوره‌ای که بازارچه‌های مرزی منطقه نیز، فعال بودند و می‌شد که از این راه، توانایی تجارت و آگاهی روستاییان را افزایش داد از روستاییان تنها در زمینه حمل بار ساده استفاده شده و در گمرک رسمی باشماق نیز، روستاییان منطقه حضور نداشته و منافع آن متوجه شهرنشینان و افراد خارج از منطقه می‌گردد.

جدول ۶. شاخص‌ها و بارهای عاملی تجمع یافته در عامل سوم

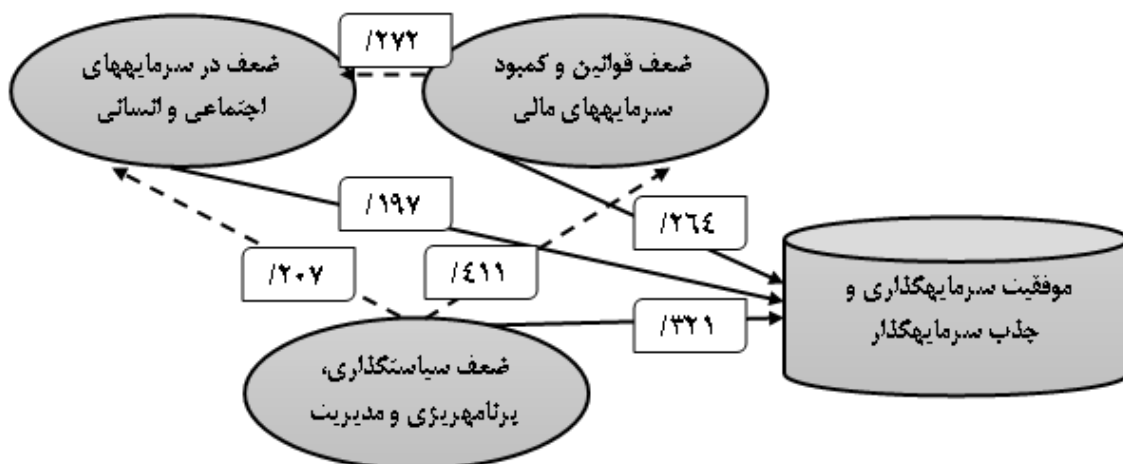
بارعاملی	شاخص‌ها	ردیف
۰/۸۲۴	فقر روستاییان	۱
۰/۹۰۷	فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی روستاییان	۲
۰/۷۷۲	شناختن دولت به عنوان تنها متولی توسعه در روستاهای منطقه	۳
۰/۶۲۰	عدم ریسک‌پذیری مردم محلی	۴

۵	تسلط فرهنگ دلالی و مشاغل واسطه در منطقه	۰/۸۱۵
۶	فقدان تعاونی‌ها در منطقه	۰/۸۲۰
۷	عدم آگاهی مسئولان امنیتی از ارتباط و تاثیر تنوع بخشی و جذب سرمایه در تامین امنیت پایدار منطقه	۰/۷۰۸
۸	نازل بودن سطح تحصیلات مردم محلی	۰/۷۱۸
۹	تخریب محیط طبیعی منطقه	۰/۸۲۲
۱۰	عدم اعتقاد مردم محلی و سرمایه‌داران شهری به برگشت سرمایه و سود آن با سرمایه‌گذاری در محیط روستاها	۰/۷۱۱
۱۱	بروکراسی اداری	۰/۵۳۸
۱۲	عدم شناخت مردم محلی در مورد چگونگی ورود به بازار و سرمایه‌گذاری	۰/۸۰۳
۱۳	سطح پایین مهارت‌های عملی نیروی انسانی در منطقه	۰/۷۷۳

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۳

در ادامه به منظور مشخص نمودن اینکه کدامیک از عوامل شناسایی شده بیشترین تاثیر را به عنوان مانعی عمده در راستای جذب سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاران به منظور ایجاد تنوع اقتصادی در منطقه دارند از آزمون تحلیل مسیر بهره گرفته شد. نوع تحلیل رگرسیون بکارگرفته جهت تحلیل مسیر در این پژوهش، سلسله مراتبی می‌باشد و این بدین معنی است که محققان با بهره‌گیری از دیدگاه متخصصان و آگاهان عرصه توسعه روستایی منطقه ارتباط متغیرهای مستقل و وابسته را مورد سنجش قرار داده‌اند. متغیر مستقل، عواملی است که به عنوان موانعی تلقی می‌شوند که در راستای جذب سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاران به اقتصاد منطقه اثرگذار هستند و متغیر وابسته نیز، دیدگاه جامعه آماری پژوهش در ارتباط با میزان اعتقاد آنها به موفقیت سرمایه‌گذاری در این شهرستان می‌باشد که در قالب ۴ گویه (مدت زمان کم بازگشت سرمایه، سودآوری، امنیت سرمایه‌گذاری، قابلیت توانمندی‌های موجود در راستای سرمایه‌گذاری) در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت، مورد سوال واقع گردید و پس از تلفیق و تغییر مقیاس به مقیاس فاصله‌ای، تاثیرات متغیرهای مستقل بر آن مورد آزمون قرار گرفت. پس از مشخص نمودن تاثیرات مستقیم (اثرات عامل‌ها (موانع شناسایی شده) بر میزان موفقیت سرمایه‌گذاری در منطقه)، تاثیرات غیرمستقیم نیز حاصل از ارتباطات درونی عوامل شناسایی شده مورد محاسبه قرار گرفت (با جایگزینی متغیرهای مستقل و وابسته) و در نهایت با جمع نمودن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، بار کلی و اثر نهایی هر عامل بر میزان موفقیت سرمایه‌گذاری در روستاهای منطقه در راستای تنوع بخشی به اقتصاد آن مشخص گردید. همچنین مسیرها و ارتباطاتی مورد تایید و پذیرش قرار گرفتند که مقدار معنی‌داری آنها کمتر از ۰/۰۵ محاسبه شده باشد.

مقدار ضریب تبیین به دست آمده برابر ۰/۷۱۲ می‌باشد و این بدین معنی است که متغیرهای مستقل اولیه (موانع شناسایی - شده) قابلیت تبیین ۷۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته پژوهش (موفقیت سرمایه‌گذاری) را دارند. همانطور که نتایج آزمون در شکل ۴ و جدول ۷ نشان داده شده است، تمامی موانع شناسایی شده دارای تاثیرات مستقیم بر موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری در منطقه روستایی مورد مطالعه می‌باشند که در این بین، عامل ضعف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی، دارای بیشترین اثرات مستقیم، غیرمستقیم و بارکلی، برابر ۰/۴۹۲ به عنوان موثرترین مانع در راستای موفقیت سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذار به منظور تنوع بخشی به اقتصاد منطقه عمل می‌نماید. این مانع، بر دو مانع دیگر شناسایی شده نیز دارای اثرات معنی دار بوده و بر این اساس، می‌توان اظهار کرد که نارسایی و ضعف‌های عمده‌ای که در این مانع وجود دارد و متوجه عملکرد نهادها و ارگان‌های دولتی مسئول توسعه منطقه می‌باشد، موجب شده‌اند تا وضعیت موجود نامطلوب در تنوع بخشی به اقتصاد منطقه و در واقع، عدم بهره‌گیری از توانمندی‌های روستاهای شهرستان به دلیل فقدان سرمایه و سرمایه‌گذار حاصل آید چرا که از یک سو می‌توانند با رصد دقیق وضع موجود، قوانین و آیین‌نامه‌های حمایتی لازم جهت ورود سرمایه‌گذاران و جذب سرمایه‌ها را تدوین نمایند و از سویی دیگر نیز، با توجه به اینکه دولت تنها متولی اصلی توسعه روستایی در کشور است می‌تواند با اقدامات مشارکتی لازم، شرایط اجتماعی، مالی و مهارتی روستاییان را بهبود دهد و این چنین، با ارتقای وضعیت سرمایه‌های اجتماعی و انسانی، زمینه‌ساز بهبود محیط سرمایه‌گذاری در منطقه گردد.

شکل ۴. مدل نهایی تحلیل مسیر و ارتباطات موانع شناسایی شده با موفقیت سرمایه‌گذاری در منطقه

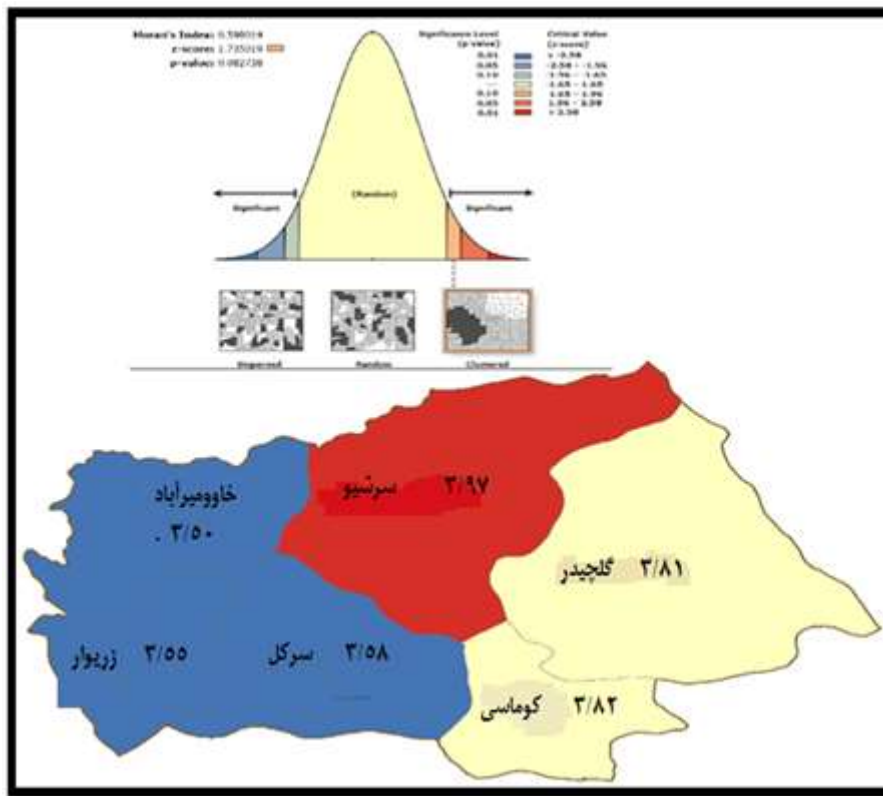
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۷. اثرات مستقیم، غیرمستقیم و بار کلی اثرگذاری موانع شناسایی شده بر موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری منطقه

عوامل (موانع)	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	بار کلی
ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و انسانی	۰/۱۹۷	---	۰/۱۹۷
ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی	۰/۲۶۴	۰/۰۵۳	۰/۳۱۷
ضعف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی	۰/۳۲۱	۰/۱۷۱	۰/۴۹۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در ادامه بررسی وضعیت اثرگذاری موانع شناسایی شده بر موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌ها به تفکیک دهستان‌های شهرستان، همانطور که در شکل ۵ نیز، قابل مشاهده می‌باشد، نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری میان وضعیت (میانگین‌های حاصله) دهستان‌های شهرستان در جذب سرمایه‌ها و نتیجه‌بخش بودن سرمایه‌گذاری‌ها وجود دارد. با بهره‌گیری از ابزار لکه‌های داغ، همانطور که مشاهده می‌گردد، دهستان‌های سرکل، زریبار و خاوومیرآباد (لکه‌های سرد)، دارای اثرپذیری نسبی کمتری نسبت به دهستان‌های گلچیدر و کوماسی و سپس، دهستان سرشیو (لکه‌های داغ) از موانع شناسایی شده می‌باشند. در واقع با توجه به الگوی توزیع این وضعیت اثرپذیری در شاخص موران، که به صورت الگوی خوشه‌ای است (شکل ۵، می‌توان دهستان‌های خاوومیرآباد، زریوار و سرکل را دهستان‌هایی با ریسک متوسط یا موفقیت نسبی سرمایه‌گذاری، دهستان کوماسی و گلچیدر را با ریسک زیاد سرمایه‌گذاری (موفقیت کم) و دهستان سرشیو را با ریسک خیلی زیاد (موفقیت خیلی کم) سرمایه‌گذاری و نتیجه بخش بودن آنها از همدیگر تفکیک نمود. در این ارتباط؛ بایستی عنوان نمود که به دلیل تفاوت فضایی وضعیت کیفیت زندگی و توانمندی‌های اقتصادی که در سطح دهستان‌های شهرستان که نواحی مرزی یعنی غرب شهرستان را مطلوب‌تر از نواحی شرق و دورتر از مرز نموده‌است (به ویژه زراعت، قاچاق کالا و بازارچه مرزی) و از سویی دیگر نیز، مهاجرت گسترده دهستان‌های شرقی به شهر مریوان (سرشیو، گلچیدر و کوماسی) و همچنین؛ نزدیکی به مرکز که در نظام مدیریتی تمرکزی منطقه به دلیل جمعیت بیشتر با تخصیص خدمات و امکانات بیشتر نیز، مواجه می‌گردد، دهستان‌های دورتر از مرز و مرکز در سطح شهرستان با ضعف خدمات، امکانات و نظارت نهادهای دولتی همراه شده‌اند که در نتیجه این امر نیز، ریسک سرمایه‌گذاری‌ها افزایش یافته و موفقیت آنها را نسبت به دهستان‌های مرکزی و مرزی که با سرمایه‌گذاری‌ها و حمایت‌های مطلوبی از سوی نهادهای دولتی همراه هستند، کاهش می‌دهند.

شکل ۵. تفاوت وضعیت اثرپذیری دهستان‌های شهرستان از موانع جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری در ابزارلکه‌های داغ و توزیع موران
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش هدف این مطالعه، شناسایی مهمترین موانع و مشکلات پیش‌روی راه‌اندازی کسب و کارهای کوچک با جذب سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاران جهت تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای شهرستان مریوان بود. در این راستا سؤالاتی مطرح گردیدند که یافته‌ها به شرح ذیل می‌باشد؛

سوال اول پژوهش: مهمترین موانع و مشکلات پیش‌روی جذب سرمایه‌های مالی و ورود سرمایه‌گذاران در کسب‌وکارهای روستاهای منطقه در راستای تنوع بخشی اقتصادی، کدامند؟ به منظور پاسخگویی به این سوال پژوهش، در ابتدا با انجام مصاحبه‌های کیفی و سپس کدگذاری آنها موانع و مشکلات جذب سرمایه کسب‌وکارهای خرد روستایی در منطقه شناسایی و سپس با آزمون تحلیل عاملی، مورد تایید و تعمیم قرار گرفتند. نتایج هم راستا با پژوهش‌های رستمعلی زاده و حسینی (۱۳۹۸)، شریفی مرجقل، مرادی و ابراهیم‌پور (۱۴۰۰) و ملکی، گلپور و ظریفیان (۱۳۹۶) نشان دادند که سه عامل اصلی ضعف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی؛ ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی؛ و ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و انسانی، مهمترین موانع و چالش‌های پیش‌روی جذب سرمایه و ورود سرمایه‌گذاران جهت راه‌اندازی کسب و کارهای خرد و تنوع بخشی به اقتصاد منطقه می‌باشد. این یافته‌ها نشان می‌دهند؛ محیط کسب‌وکار منطقه که در برگیرنده شرایط اقتصادی، اجتماعی، محیط طبیعی و مدیریتی است، دارای چالش‌های فراوانی است که نتیجه آن تداوم اقتصاد تک محصولی و فقدان تنوع بخشی به اقتصاد روستاهای منطقه و عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی می‌باشد. در واقع؛ محیط کسب‌وکار منطقه به نحوی نیست که سرمایه‌گذاران چه سرمایه‌گذاران شهری و برون منطقه و چه خود روستاییان منطقه ریسک سرمایه‌گذاری را بپذیرند و اقدام به راه‌اندازی کسب‌وکارهای خرد و نوپا نمایند.

ضعف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی، بیشترین اهمیت را به واسطه دارا بودن بیشترین شاخص تجمع یافته و

مقدار ویژه، در شکل‌گیری وضعیت نامطلوب موجود، یعنی عدم جذب سرمایه‌ها و تک محصولی و سنتی بودن اقتصاد منطقه به دلیل فقدان کسب‌وکارهای خرد، در عرصه‌های مختلف و توانمندی‌های‌شان می‌باشد. در این منطقه مرزی، دیدگاه مدیریتی، تهدید محاورانه بوده و این امر موجب انسداد شدید مرزها و ایجاد جوی انتظامی می‌گردد که برآیند این امر نیز، عدم اطمینان روانی سرمایه‌گذاران، جهت سرمایه‌گذاری خواهد بود. این در حالی است که با توجه به بازار مصرف اقلیم کردستان عراق و هم‌پوندی بسیار میان روستاییان این منطقه با آنها می‌شد که از این پتانسیل به نحوی بسیار مطلوب در راستای تقویت قدرت سرمایه‌گذاری مردم محلی با افزایش درآمدهایشان از تجارت مرزی و نیز، جذب سرمایه‌گذاران از اقلیم کردستان عراق اقدام نمود که این امر، بایستی با برنامه‌ریزی و سیاستگذاری و مدیریتی فرصت محاورانه در این منطقه مرزی حاصل گردد. بواقع، ضعف سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در منطقه سبب شده است تا در وهله اول، زمینه‌ها و زیرساخت‌های لازم چه در عرصه قوانین و برنامه‌های عملیاتی و چه در عرصه زیرساختی و امکانات مورد نیاز، در سطح روستاهای منطقه وجود نداشته باشند که برآیند این امر، مهاجرت‌های گسترده روستاییان و عدم تمایل سرمایه‌گذاران جهت سرمایه‌گذاری و در مجموع نامناسب بودن فضای کسب و کار خواهد بود.

در میان متغیرهای شناسایی شده در هر عامل نیز، با توجه به میانگین‌های حاصله از اتفاق نظر و پاسخگویی جامعه آماری پژوهش، می‌توان پی‌برد که به ترتیب، متغیرهای فقدان طرح و برنامه تنوع‌بخشی اقتصادی، عدم دیدگاه آینده‌نگری و پایداری توسعه در میان مدیران توسعه‌ای، عدم انجام طرح‌های اولیه شناسایی زمینه‌ها و قابلیت‌های تنوع‌بخشی تا سطح پروژه‌های اجرایی با محاسبه هزینه و فایده برای جذب سرمایه‌گذار و آشفته‌گی اقتصادی با بیشترین موافقت از سوی جامعه آماری و دارا بودن بیشترین اثرگذاری به عنوان مانع در راستای تنوع‌بخشی به اقتصاد منطقه و جذب سرمایه‌ها برخوردار هستند. همانطور که ملاحظه می‌گردد؛ این متغیرها، عموماً متغیرهایی هستند که از سطوح مدیریتی محلی و منطقه تا سطح کلان مدیریتی و توسعه روستایی را شامل می‌شوند که این امر، یادآور اهمیت مدیریت مطلوب و اثرگذار در حرکت روستاها به سمت توسعه می‌باشد چرا که نهادهای دولتی متولیان اصلی توسعه روستایی در کشور در غیاب بخش خصوصی فعال و سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشند.

سوال دوم: موثرترین مانع پیش‌روی موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری‌ها و جذب سرمایه‌ها، در راستای تنوع‌بخشی اقتصادی منطقه کدامند؟ یافته‌های حاصل از آزمون تحلیل مسیر، در تضاد با پژوهش‌های دهقانی و همکاران (۱۳۹۶) و فغوری و زراعت کیش (۱۳۹۵) نشان داد که عامل ضعف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت امنیتی با دارا بودن بیشترین اثرات مستقیم، غیرمستقیم و بارکلی، بیشترین تاثیر را بر شکل‌گیری وضعیت نامطلوب فضای کسب و کار منطقه در راستای حرکت به سمت تنوع‌بخشی و جذب سرمایه‌ها و در واقع موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری‌ها دارا است. این عامل، علاوه بر اثرگذاری مستقیم، به صورت غیرمستقیم نیز، با کاهش مطلوبیت وضعیت دو عامل دیگر، یعنی ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی؛ و ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و انسانی، افزاینده موانع و مشکلات جذب سرمایه و موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری در راستای راه‌اندازی کسب و کارهای خرد بوده است. بررسی مسیرهای ارتباطی نشان می‌دهد که در بین دو عامل دیگر نیز، ضعف قوانین و حمایت‌ها و کمبود سرمایه‌های مالی، دارای اثرگذاری مستقیمی بر ضعف سرمایه‌های اجتماعی و انسانی در منطقه می‌باشد. در این ارتباط می‌توان بیان کرد که مردم محلی و روستاییان به دلیل وابستگی زیاد به دولت و تلقی کردن دولت به عنوان تنها نجات‌دهنده دارای اتکای فراوانی به برنامه‌های دولتی و اقدامات آنها هستند و چنانچه این برنامه‌ها و اقدامات به درستی و مطلوبیت اجرا گردند، محیط اجتماعی و فرهنگی روستاها نیز، بهبود می‌یابد در غیر اینصورت بایستی؛ همانند وضعیت فعلی، شاهد ضعف‌های متعددی در عرصه‌های اجتماعی و مهارتی در میان روستاییان باشیم که مطمئناً اثرگذاری سرمایه‌گذاری‌ها و تداوم و موفقیت کسب‌وکارها را باچالش‌های فراوان روبرو می‌سازد.

سوال سوم: از لحاظ فضایی، آیا تفاوت معنی‌داری میان امکان موفقیت و نتیجه بخش بودن سرمایه‌گذاری‌ها در منطقه مورد مطالعه وجود دارد؟

جهت پاسخگویی به این سوال، سطح مورد مطالعه به دهستان‌های شهرستان تغییر یافت و با پاسخ‌های جامعه آماری و تجزیه و تحلیل آنها با بهره‌گیری از ابزارهای آمارهای فضایی، هم راستا با پژوهش حاجیلو (۲۰۲۲) مشخص گردید که امکان موفقیت سرمایه‌گذاری در میان دهستان‌های شهرستان، دارای تفاوت معنی‌داری است و در این بین، دهستان‌های خاوومیرآباد، زریوار و سرکل در یک طبقه با عنوان ریسک سرمایه‌گذاری متوسط (موفقیت سرمایه‌گذاری متوسط)، کوماسی و گلچیدر در طبقه ریسک سرمایه‌گذاری زیاد (موفقیت سرمایه‌گذاری کم) و دهستان سرشیو با ریسک سرمایه‌گذاری بسیار زیاد (موفقیت سرمایه‌گذاری خیلی کم) جای گرفتند. در این ارتباط؛ بایستی عنوان نمود که به دلیل تفاوت فضایی وضعیت کیفیت زندگی و توانمندی‌های اقتصادی که در سطح دهستان‌های شهرستان که نواحی مرزی یعنی غرب شهرستان را مطلوب‌تر از نواحی شرق و دورتر از مرز نموده است (به ویژه زراعت، قاچاق کالا و بازارچه مرزی) و از سویی دیگر نیز، مهاجرت گسترده دهستان‌های شرقی به شهر مریوان (سرشیو، گلچیدر و کوماسی) و همچنین؛ نزدیکی به مرکز که در نظام مدیریتی تمرکزهای منطقه به دلیل جمعیت بیشتر با تخصیص خدمات و امکانات بیشتر نیز، مواجه می‌گردد، دهستان‌های دورتر از مرز و مرکز در سطح شهرستان با ضعف خدمات، امکانات و نظارت نهادهای دولتی همراه شده‌اند که در نتیجه این امر نیز، ریسک سرمایه‌گذاری‌ها افزایش یافته و موفقیت آنها را نسبت به دهستان‌های مرکزی و مرزی که با سرمایه‌گذاری‌ها و حمایت‌های مطلوبی از سوی نهادهای دولتی همراه هستند، کاهش می‌دهند. بایستی پذیرفت که به صورت بالقوه، نزدیک بودن به مرز بین‌المللی و مرکز (شهر مریوان) - عامل‌های مهمی در جذب انگیزه سرمایه‌گذار و موفقیت سرمایه‌گذاری محسوب می‌شوند.

در نهایت؛ بایستی عنوان شود که مسیر توسعه پایدار منطقه از محیط کسب‌وکار مطلوب آن مبتنی بر کسب‌وکارهای خرد می‌گذرد، یعنی کسب و کارهایی که خانوادگی و کوچک مقیاس بوده و حاصل از فعالیت‌های مختلف متناسب با توانمندی‌های روستاها می‌باشند، بر این اساس موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:

- تشکیل تعاونی‌های تجاری از سرمایه‌های خرد مردم محلی جهت صادرات محصولات تولیدی منطقه به اقلیم کردستان عراق و فعالیت روستاییان به صورت هدفمند در گمرک باشماق
- بهره‌گیری از آگاهان محلی روستایی جهت شناسایی دقیق توان‌ها و نحوه بهره‌برداری از آنها و همراهی مردم محلی
- تعریف نقش اقتصادی هر روستاهای در منطقه در زنجیره تولید شهرستان و تامین زیرساخت‌های متناسب با آن.
- تبلیغات و معرفی توانمندی‌های منطقه و نیز، میزان سودآوری و سرمایه مورد نیاز جهت راه‌اندازی کسب و کارها در منطقه؛ در کردستان عراق
- اعطای معافیت‌های مالیاتی و کاهش بروکراسی اداری برای سرمایه‌گذاران جذب شده از کردستان عراق
- تشکیل شورایی متشکل از آگاهان، ریس سفیدان و افراد صاحب نفوذ روستاها به منظور رایزنی و جلب نظر سرمایه‌گذاران بومی خارج از روستا در جهت سرمایه‌گذاری در توان روستاهای شان.
- ایجاد مشوق‌های قانونی همانند معافیت‌های مالیاتی یا اعطای وام جهت جذب سرمایه‌گذاران بومی به سرمایه‌گذاری. آموزش‌های کاربردی با هدف ایجاد فرهنگ تولید و خوداشتغالی:
- بهره‌گیری از اداره فنی و حرفه در جهت آموزش مستمر روستاییان در جهت بهبود مهارت‌های فنی در عرصه کشاورزی و گردشگری مانند پرورش زنبور عسل، فعالیت‌های تولیدی باغی.
- ایجاد بازارچه‌های فروش محصولات وارداتی خارجی سهمیه مخصوص روستاییان در بخش خاوومیرآباد (با شروع مجدد فعالیت بازارچه مرزی)
- ایجاد بازارچه‌ها و محل‌های فروش محصولات تولیدی روستاییان منطقه در شهرهای هدف اقلیم کردستان عراق با توجه به تفاوت نرخ ارز و بازار مصرف گسترده این اقلیم.

- افزایش گستره روستاهای تحت پوشش بازچه‌های مرزی به روستاهای محروم بخش سرشیو.
- ایجاد صنایع تبدیلی و یا سرمایه‌گذاری‌های مشترک با اشتراک مالی روستاییان و بخش دولتی که در این زمینه ارائه تضمین‌های لازم در راستای امنیت سرمایه‌های روستاییان مورد نیاز خواهد بود.
- تاکید و در اولویت قراردادن دهستان‌های محروم شهرستان در تخصیص خدمات و امکانات یعنی دهستان سرشیو، کوماسی و گلچیدر.
- اعطای حمایت‌های مالی و معافیت‌های بیشتر به سرمایه‌گذارانی که در دهستان‌های محروم شهرستان سرمایه‌گذاری نمایند.
- تغییر دیدگاه مدیران و برنامه‌ریزان توسعه منطقه از تخصیص خدمات و امکانات با توجه به نزدیکی به مرکز شهرستان و جمعیت، به داشتن نگاه یکسان به روستاها به عنوان واحدهای تولیدی و تخصیص خدمات و امکانات.
- ایجاد زمینه‌های تنوع بخشی و سرمایه‌گذاری در روستاها یا دهستان‌های با نرخ بالای مهاجرت یعنی دهستان‌های سرشیو، کوماسی و گلچیدر.
- تشویق روستاییان به تشکیل تعاونی‌ها در عرصه کشاورزی بگونه‌ای که از کاشت تا فروش و بازاریابی محصول توسط تعاونی انجام گیرد.
- حرکت به سمت برندسازی محصولات تولیدی کشاورزی منطقه و بسته بندی مناسب آنها در روستاهای گردشگرپذیر.
- جایگزینی فعالیت بهره‌گیری از طبیعت برای درآمد در روستاهای فقیر منطقه به وسیله آموزش‌های زیست محیطی، ایجاد و رونق مشاغل خرد، ایجاد تعاونی‌های مشترک تولیدی.
- ایجاد مطالعات مرتبط با توسعه توریسم زمستانی در دهستان‌های سرشیو، کوماسی و گلچیدر.
- آموزش مردم محلی در ارتباط با شبکه‌سازی، ایجاد تعاونی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های مشترک در اقتصاد روستاها.

منابع

- آب پیکر، فتاح (۱۴۰۰). *سنجش و تحلیل فقر روستایی و ظرفیت‌های منطقه‌ای حذف این پدیده در راستای توسعه پایدار روستایی/مطالعه موردی روستاهای شهرستان مریوان*، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی به راهنمایی دکتر سعدی محمدی، دانشگاه پیام نور.
- <https://pnu.ac.ir/fa-IR/sp135.pnu.ac/6435/news/view/14964/86745/Staging/%D9%8>
- احمدپور داریانی، محمود و مقیمی، محمد (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی در کسب و کارهای کوچک و متوسط ایران: نیازها و راهکارها، *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، ۱(۱)، ۲۴۳-۲۰۵. https://jed.ut.ac.ir/article_22442.html
- آسایش، حسین (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی*، چاپ هفتم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- <https://www.google.com/search?q=%D8%A2%D8%B3%8>
- آشتیانی، پیمان و پاشوری، داریوش (۱۳۹۵). بررسی عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی شهرک‌های صنعتی استان قم، *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، ۲۴(۷۸)، ۲۲۹-۲۴۸. <http://qjerp.ir/article-1-718-fa.html>
- امیدی، سجاد و چارسوقی امین، حامد (۱۳۹۷). نقش کسب و کارهای کوچک خانگی در کاهش فقر روستایی شهرستان مهران، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۷(۱)، ۱۸۲-۱۶۷. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3038-fa.html>

- بحرینی، محمدحسین و ملک الساداتی، سعید (۱۳۹۰). موانع نهادی سرمایه‌گذاری کسب‌وکار در ایران، ماهنامه کار و جامعه، ۱۵(۵۹)، ۵۵-۲۵. https://pajooeshnameh.itsr.ir/article_13699_f4c1df48fba4bd7d98e31e844711e526.pdf
- بهرامی، رحمت‌الله (۱۳۹۹). اثرات اقتصادی-اجتماعی صنایع روستایی (صنایع دستی و مشاغل خانگی) بر توسعه روستایی مورد: روستاهای شهرستان سنندج، نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۴(۲۲)، ۸۱-۱۰۳. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_10848.html
- توکلی، مرتضی؛ احمدی، شیرکو و فاضل‌نیا، غریب (۱۳۹۵). تحلیل عوامل موثر بر معیشت روستایی (بررسی موردی: روستاهای شهرستان سردشت)، نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۰(۵۸)، ۸۱-۶۳. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_5744.html
- حسینی، علی؛ نبیونی، ابراهیم و آقاجانی، محمدرضا (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی علمی و فرهنگی کار و جامعه، ۱۷۴، ۱۱-۴. <https://ensani.ir/file/download/article/20160829125732-9625-333.pdf>
- خراسانی، محمدامین و رجایی، عباس (۱۳۹۴). شناخت و تحلیل موانع پیش‌روی سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی در پروژه‌های عمرانی شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۰ شهرداری تهران)، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، ۳(۲)، ۲۱۰-۱۹۱. https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_55349.html
- خلیلی، فرید، ایاسه، علی و امیریان، طیبه (۱۳۹۶). وضعیت و فرآیند سرمایه‌گذاری در استان کرمانشاه، اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای رویکردها و کاربردها، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. <https://conferenceyab.ir/conference/first-international-conferenc>
- دانایی فرد، حسن و زنگویی نژاد، ابودر (۱۳۹۰). شایسته‌سالاری مدیریتی از نگاه نهج البلاغه: استراتژی داده بنیاد، فصلنامه راهبردهای بازرگانی، ۹(۴۷)، ۲۶۴-۲۴۳. https://cs.shahed.ac.ir/article_2094.html
- دهقانی، حسین؛ پرویزی، اختر؛ قاضی‌خانی، فروغ و حبیبی، ژیلا (۱۳۹۶). بررسی، پایش و اولویت‌بندی عوامل موثر بر فضای کسب و کار کردستان، اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. <https://conferenceyab.ir/conference/first-international-conferenc>
- رحیمی، زینب و کرمی دهکردی، مهدی (۱۳۹۹). تحلیل دارایی‌های پنج گانه معیشتی در جوامع روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دره شهر)، نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۵(۸۷)، ۱۹۵-۱۷۹. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_13191.html
- رستمعلی‌زاده، ولی‌الله و سینی، قربان (۱۳۹۸). موانع سرمایه‌گذاری و کسب و کار در مناطق مرزی روستایی ایران، نشریه توسعه محلی (روستایی - شهری)، ۱۱(۲)، ۳۸۶-۳۸۱. https://jrd.ut.ac.ir/article_76744.html
- رستمی، خدیجه (۱۳۹۶). تحلیلی بر نقش متنوع سازی اقتصادی در تغییرات سطح دارایی‌های معیشتی روستاییان (مورد: روستاهای بخش خاوومیرآباد شهرستان مریوان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی با راهنمایی دکتر سعدی محمدی، دانشگاه پیام نور. <https://pnu.ac.ir/fa-IR/sp135.pnu.ac/6435/news/view/14964/86745/Staging/%D9%>
- رنجبر، صادق؛ رستمی، مهدی و پادام، سید سجاد (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنعت نفت و گاز ایران، ماهنامه اکتشاف و تولید نفت و گاز، ۱۲۳، ۳۱-۲۵. <https://ekteshaf.nioc.ir/article-1-1709-fa.pdf>
- روشن، علی اصغر و سعادت، حسن (۱۳۹۱). بررسی نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوی با افغانستان و تاثیر آن بر امنیت استان، فصلنامه ژئوپلیتیک، ۸(۳)، ۱۸۱-۱۵۴. https://journal.iag.ir/article_56064.html

- زراعت کیش، یعقوب و فغوری، حدیث (۱۳۹۵). آسیب شناسی بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs) بخش کشاورزی در استان کردستان، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی*، ۱۰(۲)، ۱۰۹-۹۳. <https://doi.org/10.22034/iaes.2016.20426>
- زرزقانی، سیدهادی (۱۳۹۲). تحلیل نقش عوامل طبیعی بر نفوذپذیری و امنیت مرزی با تاکید بر مرزهای شرقی ایران با افغانستان، *دانش انتظامی خراسان رضوی*، ۵(۲۲)، ۹۰-۵۱. http://khorasan.jrl.police.ir/article_15115_10e7cda113238bf1a6d99ab974390b82.pdf
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان کردستان (۱۳۹۷). سایت اطلاع رسانی به آدرس: <https://www.mporg.ir/home>
- سعدی، حشمت‌الله و حیدری، فریبا (۱۳۹۲). تعاونی‌های کسب و کار خانگی در استان همدان، *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، ۶(۱)، ۸۷-۱۰۴. https://jed.ut.ac.ir/article_36250.html
- شریفی مرجقل، زهرا؛ مرادی، محمود و مصطفی ابراهیم‌پور ازبری (۱۴۰۰). موانع نوآوری و اولویت بندی آن‌ها در کسب و کارهای خانوادگی کارآفرینان، *مجله مدیریت نوآوری*، ۱۰(۳)، ۵۹-۸۷. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225386.1400.10.3.2.1>
- صالحی چگنی، مجتبی؛ رحیمیان، مهدی و غلامرضایی، سعیده (۱۳۹۵). اثرات صندوق های اعتبارات خرد زنان در توسعه روستایی با تأکید بر توانمندسازی زنان روستایی، *کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم، شیراز، ایران*. <https://en.civilica.com/doc/516883>
- فیروزآبادی، احمد (۱۳۹۱). فقر روستایی و تخریب محیط زیست (مورد مطالعه روستاهای سرخون و بیدله از توابع استان چهارمحال و بختیاری)، *فصلنامه توسعه روستایی*، ۴(۲)، ۱۲۰-۱۰۰. <https://doi.org/10.22059/jrd.2013.30288>
- کریم‌زاده، حسین؛ ولایی، محمد و منافی آذر، رضا (۱۳۹۵). نقش تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در پایداری اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: دهستان مرحمت آباد میانی، شهرستان میاندوآب)، *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۶(۲۰)، ۱۴۱-۱۲۹. https://gps.gu.ac.ir/article_33186.html
- محمدی، سعدی؛ ویسی، فرزاد؛ خداپناه، کیومرث و دانشور، ژیان (۱۴۰۴). برنامه‌ریزی استراتژیک جذب سرمایه‌ها و راه‌اندازی کسب‌وکارهای خرد در نواحی روستایی با هدف تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاها (مطالعه موردی: شهرستان مریوان)، *نشریه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۲(۵۱)، <http://serd.khu.ac.ir/article-3899-1fa.html>
- مقیمی، سید محمد و اردکانی، مصطفی (۱۳۹۰). سنجش شاخصهای حکمرانی خوب و نقش دولت الکترونیک در ارتقای آن. *مدیریت فناوری اطلاعات*، ۳(۸)، ۱۷۱-۱۸۸. <https://ensani.ir/file/download/article/1643778440-10491-2011-20.pdf>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۲). گزارش سالانه عملکرد اقتصادی کسب و کارهای خرد و متوسط در ایران. تهران: انتشارات مرکز آمار ایران. <https://amar.org.ir/news/ID/16223/yeareboo-k1402>
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان کردستان، شهرستانهای مریوان و سروآباد*. <https://amar.org.ir/population-and-housing-census>
- ملکی، طاهره؛ گلپور، پرویز و شاپور ظریفیان (۱۳۹۶). عوامل بازدارنده توسعه کسب و کارهای خرد در مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان گویچه بتل بخش مرکزی شهرستان اهر)، *نشریه راهبردهای توسعه روستایی*، ۴(۳)، ۳۱۷-۳۳۳. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2018.81627.1645>
- میرباقری هیر، ناصر و سلحورزی، میثم (۱۳۹۵). موانع جذب سرمایه‌گذاری در حوزه شهری (مورد مطالعه: استان لرستان)، *فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری*، ۵(۱)، ۱۱۴-۱۰۱. <http://iueam.ir/article-1-613-fa.html>

- نصرالهی وسطی، لایلا (۱۳۹۳). بررسی نظری و تجربی رابطه میان مشارکت اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی (مورد مطالعه: دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد)، فصلنامه توسعه روستایی- شهری، ۶(۲)، ۳۴۰-۳۱۹.
<https://doi.org/10.22059/jrd.2014.54326>
- یوسفی، علی، مهدیان، شکبیا و خلج، سکینه (۱۳۹۴). شناسایی عوامل تبیین‌کننده فقر چندبعدی در مناطق روستایی ایران. پژوهش‌های روستایی، ۶(۴)، ۷۲۱-۶۹۹.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20087373.1394.6.4.1.1>
- یعقوبی، زهرا (۱۳۹۷). سنجش و تحلیل میزان زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان مریوان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی با راهنمایی دکتر سعدی محمدی، دانشگاه پیام نور.
<https://pnu.ac.ir/fa-IR/sp135.pnu.ac/6435/news/view/14964/86745/Staging/%D9%>
- Abpeikar, F. (2021). Measuring and analyzing rural poverty and regional capacities to eliminate this phenomenon towards sustainable rural development (Case study: Marivan County villages). *M.A. Thesis in Rural Geography and Planning, supervised by Dr. Saadi Mohammadi*, Payame Noor University. [In Persian]. <https://pnu.ac.ir/fa-IR/sp135.pnu.ac/6435/news/view/14964/86745/>
- Ahmadpour Daryani, M., & Moghimi, M. (2008). Entrepreneurship education in small and medium businesses in Iran: Needs and solutions. *Entrepreneurship Development Quarterly*, 1(1), 205-243. [In Persian]. https://jed.ut.ac.ir/article_22442.html
- Asayesh, H. (2006). *Principles and methods of rural planning* (7th ed.). Tehran: Payame Noor University Press. [In Persian]. <https://www.google.com/search?q=%D8%A2%D8%B3%8>
- Ashtiani, P., & Pashouri, D. (2016). Investigating factors affecting private sector investment in industrial towns of Qom Province. *Journal of Economic Research*, 24(87), 229-248. [In Persian]. <http://qjerp.ir/article-1-718-fa.html>
- Bahraini, M. H., & Malek Sadati, S. (2011). Institutional barriers to business investment in Iran. *Labor and Society Monthly*, 15(59), 25-55. [In Persian]. https://pajoooheshnameh.itrs.ir/article_13699_f4c1df48fba4bd7d98e31e844711e526.pdf
- Bahrami, Rahmatollah. (2020). The Socio-Economic Impacts of Rural Industries (Handicrafts and Home-Based Businesses) on Rural Development: A Case Study of Villages in Sanandaj County. *Journal of Geography and Planning*, 24(22), 81-103. [In Persian]. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_10848.html
- Banki, M. B., & Ismail, H. N. (2015). Understanding the characteristics of family-owned tourism micro businesses in mountain destinations in developing countries: Evidence from Nigeria. *Tourism Management Perspectives*, 13(5), 18-32. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tmp.2014.11.001>
- Barkhatov, V. A., Pletnev, D. A., & Campa, A. (2016). Key success factors and barriers for small businesses: Comparative analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 221(35), 29-38. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.087>
- Carney, D. (2012). *Approaches to sustainable livelihoods for the rural poor*. Overseas Development Institute. <https://media.odi.org/documents/3093.pdf>
- Chambers, R. (2012). *Ideas for development*. Earthscan Publications. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781849771665/ideas-development-robert-chambers>
- Chandima, D. (2010). Gross National Happiness: A new paradigm? 'Culture'—A new attribute to studying rural livelihoods. Department of Geography, University of Otago, New Zealand. <https://d-nb.info/1219966908/34>
- Chen, X., (2006). *Beyond the reach of globalization: China's border regions and cities in transition, in globalization and the Chinese city*, London: Routledg. <https://doi.org/10.4324/9780203698716-13>
- Danaeefard, H., & Zangouinejad, A. (2011). Managerial meritocracy from the perspective of Nahj al-Balagha: A data-driven strategy. *Business Strategies Quarterly*, 9(47), 243-264. [In Persian]. https://cs.shahed.ac.ir/article_2094.html
- Dehghani, H., Parvizi, A., Ghazikhani, F., & Habibi, Zh. (2017). Review, monitoring, and prioritization of factors affecting the business environment of Kurdistan. In: *First International Conference on Economic Planning, Sustainable and Balanced Regional Development*, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. [In

- Persian]. <https://conferenceyab.ir/conference/first-international-conferenc>
- DFID. (2008). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets (Numbers 1–8)*. London: Department for International Development. https://epls.ca/webresources/DFID_Sustainable_livelihoods_guidance_sheet.pdf
- Dinis, A. (2011). Tourism, niche strategy and networks as factors for both entrepreneurship and rural sustainability. *IX Rural Entrepreneurship Conference: A Sustainable Rural?*, Nottingham Business School. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&h
- Ellis, F. (1999). Rural livelihood diversity in developing countries: Evidence and policy implications. *Natural Resource Perspectives*, 40, 2–10. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi>
- European Commission. (2023). *Annual Report on SMEs in the European Union*. Brussels: European Commission Publications. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC134336>
- Firoozabadi, A. (2012). Rural poverty and environmental degradation (Case study: Sarkhoon and Bidleh villages in Chaharmahal and Bakhtiari Province). *Rural Development Quarterly*, 4(2), 100–120. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jrd.2013.30288>
- Gutterman, A. (2015). *Entrepreneurship: A guide for growth-oriented entrepreneurs*. Retrieved from: <http://alangutterman.typepad.com/files/en---definitions-types.pdf>
- Hajilo, M. (2022). Exploring the spatial distribution pattern of micro and small businesses in rural areas: A case study of Gilan province, Northern Iran. *Spatial Information Research*, 30(6), 739–748. <https://doi.org/10.1007/s41324-022-00464-3>
- Hasani, A., Nabiyouni, E., & Aghajani, M. R. (2014). Investigating the factors affecting foreign investment in the economy. *Labor and Society Monthly*, 174, 4–11. [In Persian]. <https://ensani.ir/file/download/article/20160829125732-9625-333.pdf>
- Ibrahima, N. (2012). The model of crowdfunding to support small and micro businesses in Indonesia through a web-based platform. *Procedia Economics and Finance*, 4(1), 390–397. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(12\)00353-X](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(12)00353-X)
- International Labour Organization (ILO). (2023). *World Employment and Social Outlook Report*. Geneva: ILO Publications. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@-dgreports/@inst/documents/publication/wcms_865332.pdf
- Jurdana Smolčić, & Dadić, L. (2015). Entrepreneurship in tourism as a factor of rural development. *Journal of WEI Business and Economics*, 4(2), 1–9. <https://westeastinstitute.com/journals/wp-content/uploads/2015/11/1-Dora-Smol%C4%8Di%C4%87-Jurdana.pdf>
- Karimzadeh, H., Valaei, M., & Manafiazhar, R. (2016). The role of activity diversification in the sustainability of rural economy (Case study: Marhamat Abad-e-Miani Rural District, Miandoab County). *Geographic Spatial Planning Journal*, 6(20), 129–141. [In Persian]. https://gps.gu.ac.ir/article_33186.html
- Khalili, F., Eyaseh, A., & Amirian, T. (2017). The status and process of investment in Kermanshah Province. In: *First International Conference on Regional Planning, Sustainable and Balanced Regional Development: Approaches and Applications*, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. [In Persian]. <https://conferenceyab.ir/conference/first-international-conferenc>
- Khorasani, M. A., & Rajayi, A. (2015). Identification and analysis of barriers to private sector investment in urban development projects (Case study: District 10 of Tehran Municipality). *Urban Geography and Planning Quarterly*, 3(2), 191–210. [In Persian]. https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_55349.html
- Kubičková, L., Moravkova, M., & Tuzova, M. (2017). The role of small and medium-sized enterprises in the development of rural areas. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 65(6), 1987–1996. <http://dx.doi.org/10.11118/actaun201765061987>
- Kurdistan Province Management and Planning Organization. (2018). Official information website. [In Persian]. <https://www.mporg.ir/Portal/>
- Lax, J., Krug, J. (2013). *Livelihood assessment: A participatory tool for natural resource dependent communities*. <https://ideas.repec.org/p/zbw/jhtiwp/7.html>
- Maleki, T., Golparvar, P., & Zarefian, Sh. (2017). Inhibiting factors of micro business development in rural areas (Case study: Guyjeh Bel Rural District, Ahar County). *Rural Development Strategies Journal*, 4(3), 317–333.

- [In Persian] .<https://doi.org/10.22048/rdsj.2018.81627.1645>
- Mirbagheri Heyr, N., & Salahvarzi, M. (2016). Barriers to attracting investment in urban areas (Case study: Lorestan Province). *Urban Economy and Management Quarterly*, 5(1), 101–114. [In Persian] .
<http://iueam.ir/article-1-613-fa.html>
- Moghimi, S. M., & Ardekani, M. (2011). Measuring the indicators of good governance and the role of e-government in promoting them. *Information Technology Management*, 3(8), 171–188. [In Persian] .
<https://ensani.ir/file/download/article/1643778440-10491-2011-20.pdf>
- Mohammadi S, vaisi F, khodapanah K, Danshvar Z.(2025), Strategic Planning for Capital Attraction and the Development of Micro-Enterprises in Rural Areas with the Aim of Diversifying the Rural Economy (Case Study: Marivan County). *Spatial Economics and Rural Development*; 14 (51) : 8. [In Persian].<http://serd.khu.ac.ir/article-1-3899-fa.html>
- Mokaya, S. (2012). The concept of entrepreneurship: In pursuit of a universally acceptable definition. *International Journal of Arts and Commerce*, 1(6), 125–137. <https://ir-library.ku.ac.ke/items/7f778529-d222-4a00-93a1-4c43ea12ae75>
- Morkovina, S., & Zolotuhin, E. (2021). Predictors of small business diversification. *Aktual'nye napravleniâ nauchnykh issledovaniî XXI veka: teoriâ i praktika*, 9(3), 92–102. <http://dx.doi.org/10.34220/2308-8877-2021-9-3-92-102>
- Morse, S. (2013). *The theory behind the sustainable livelihood approach*. <http://www.springer.com/978-94-007-6267-1>
- Nasrollahi Vosta, L. (2014). Theoretical and empirical study of the relationship between social participation and rural women's entrepreneurial spirit (Case study: Shirvan Rural District, Borujerd County). *Rural Development Research Quarterly*, 6(2), 319–340. [In Persian] .<https://doi.org/10.22059/jrd.2014.54326>
- Ogunayo, O. (2012). Challenges faced by entrepreneurs and the performance of small and medium-scale enterprises (SMEs) in Nigeria: An intellectual capital issue. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 42, 32–40. <http://dx.doi.org/10.18052/www.scipress.com/ILSHS.42.32>
- Olukayode, O. M., Osman, W. R. S., & Hussein, H. (2014). Rural small and medium enterprise: Information and communication technology as panacea. *Journal of Computer Engineering*, 16(3), 28–31. <http://dx.doi.org/10.9790/0661-16362831>
- Omidi, S., & Charsoughi Amin, H. (2018). The role of home-based small businesses in reducing rural poverty in Mehran County. *Spatial Economics and Rural Development*, 7(1), 167–182.[In Persian].
<http://serd.khu.ac.ir/article-1-3038-fa.html>
- Pett, T. L., Francis, J., & Veatch, W. (2021). Developing a small business educational program for growing rural businesses. *Journal of Small Business Strategy*, 31(4), 50–56. <https://doi.org/10.53703/001c.29476>
- Rahimi, Zeinab, & Karami-Dehkordi, Mehdi. (2020). Analysis of the Five Livelihood Capitals in Rural Communities (Case Study: Villages of Darreh Shahr County). *Journal of Geography and Planning*, 25(87), 179–195. [In Persian]. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_13191.html
- Ranjbar, S., & Rostami, M. (2015). Investigating the factors influencing foreign direct investment in Iran's oil and gas industry. *Oil and Gas Exploration and Production Monthly*, 123, 25–31. [In Persian].
<https://ekteshaf.nioc.ir/article-1-1709-fa.pdf>
- Roshan, Ali asghar., & Sa'adati, Hassan. (2012). Investigating the Role and Function of Border Control in Khorasan Razavi Province with Afghanistan and Its Impact on the Province's Security. *Geopolitics Quarterly*, 8(3), 154–181. [In Persian]. https://journal.iag.ir/article_56064.html
- Rostam Alizadeh, V., & Sini, G. (2019). Barriers to investment and business in rural border regions of Iran. *Journal of Local Development (Urban-Rural)*, 11(2), 381–386. [In Persian].
https://jrd.ut.ac.ir/article_76744.html
- Rostami, K. (2017). An analysis of the role of economic diversification in changing the livelihood assets of rural people (Case study: Khav Mirabad District, Marivan County). *M.A. Thesis in Geography and Planning*, supervised by Dr. Saadi Mohammadi, Payame Noor University. [In Persian]. <https://pnu.ac.ir/fa-IR/sp135.pnu.ac/6435/news/view/14964/86745/Staging/%D9%>

- Saadi, H., & Heidari, F. (2013). Home-based business cooperatives in Hamadan Province. *Entrepreneurship Development Quarterly*, 6(1), 87–104. [In Persian]. https://jed.ut.ac.ir/article_36250.html
- Sääskilähti, J. (2016). Local bank competition and small business lending after the onset of the financial crisis. *Journal of Banking & Finance*, 69(12), 37–51. <https://ideas.repec.org/a/eee/jbfina/v69y2016icp37-51.html>
- Salehi Chegini, M., Rahimian, M., & Gholamrezaei, S. (2016). Effects of women's micro-credit funds on rural development with an emphasis on women's empowerment. In: *Global Conference on Psychology, Education Sciences, Law and Social Sciences at the Beginning of the Third Millennium*, Shiraz, Iran. [In Persian]. <https://en.civilica.com/doc/516883/>
- Sharifi Marjehal, Z., Moradi, M., & Ebrahimpour Azbari, M. (2021). Barriers to innovation and their prioritization in family businesses of entrepreneurs. *Innovation Management Journal*, 10(3), 59–87. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225386.1400.10.3.2.1>
- Statistical Center of Iran. (2016). National Population and Housing Census of Kurdistan Province: Marivan and Sarvabad Counties. [In Persian] <https://amar.org.ir/population-and-housing-census>
- Statistical Center of Iran. (2023). Annual Report on the Economic Performance of Micro and Small Businesses in Iran. Tehran: Statistical Center of Iran. [In Persian] <https://amar.org.ir/news/ID/16223/yeareboo-k1402>
- Suutari, T., Lähdesmäki, M., & Kurki, S. (2023). Doing well and doing good? Small rural businesses' performance and responsibility towards local communities. *Journal of Rural Studies*, 102, 103097. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.103097>
- Tavakoli, Morteza; Ahmadi, Shirko; & Fazel Nia, Gharib. (2016). Analysis of Factors Affecting Rural Livelihoods (Case Study: Villages of Sardasht County). *Journal of Geography and Planning*, 20(58), 63–81. [In Persian]. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_5744.html
- Tuitjer, G., & Küpper, P. (2022). Local and vertical networking as drivers of innovativeness and growth in rural businesses. *Journal of Rural Studies*, 95, 412–422. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.09.014>
- World Bank. (2023). *SMEs and employment creation in developing economies*. Washington, D.C.: World Bank Publications. <https://www.worldbank.org/en/topic/sme/finance>
- Yaghoubi, Z. (2018). Measuring and analyzing rural settlement livability (Case study: Rural areas of Marivan County). M.A. Thesis in Geography and Planning, supervised by Dr. Saadi Mohammadi, Payame Noor University. [In Persian] <https://pnu.ac.ir/fa-IR/sp135.pnu.ac/6435/news/view/14964/86745/Staging/%D9%>
- Yousefi, A., Mahdian, Sh., & Khalaj, S. (2015). Identifying the determinants of multidimensional poverty in rural areas of Iran. *Rural Studies Journal*, 6(4), 699–721. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.-20087373.1394.6.4.1.1>
- Zarghani, Seyed Hadi. (2013). Analysis of the Role of Natural Factors in Border Permeability and Security with Emphasis on Iran's Eastern Borders with Afghanistan. *Khorasan Razavi Police Science Journal*, 5(22), 51–90. [In Persian]. http://khorasan.jrl.police.ir/article_15115_10e7cda113238bf1a6d99ab974390b82.pdf
- Zeraatkish, Y., & Faghfoori, H., (2016). Pathology of small and medium enterprises (SMEs) in the agricultural sector of Kurdistan Province. *Agricultural Economics Quarterly*, 10(2), 93–109. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/iaes.2016.20426>